

De fattiga bland oss

Den politiska konstruktionen av fattigdom i dagens Finland

Emily Gichuhi, 34452

Pro gradu-avhandling i socialpolitik

Handledare: Mikael Nygård

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

2019

Abstrakt

Ämne: Pro gradu-avhandling i socialpolitik
Författare: Emily Gichuhi
Arbetets titel: De fattiga ibland oss. Den politiska konstruktionen av fattigdom i dagens Finland.
Handledare: Mikael Nygård
Gjord med stöd av Svenska Österbottens kulturfond våren 2019
Referat (Avhandlingens teoretiska utgångspunkt, syfte, forskningsfrågor, metoder, respondenter, huvudsakliga resultat, slutsatser)
<p>Syftet med denna avhandling är att diskutera olika perspektiv på fattigdom och studera hur fattigdom konstrueras i dagens Finland genom analyser av riksdagsprotokoll. Avhandlingen utgår från fattigdomsteorier som innefattar individualistisk kontra strukturellsyn på fattigdom, värdiga och ovärdiga fattiga, fattigdom ur ett konsumtionsperspektiv, och fattigdom som en skam. Teorierna behandlar absolut, relativt och flerdimensionell fattigdom och belyser fattigdomsbegreppet ur ett perspektiv om jämlikhet och social rättvisa.</p> <p>Avhandlingen och undersökningen lyfter upp politiska perspektiv på fattigdom och undersöker hur finländska politikernas uttalanden om fattigdom och fattiga spelar de politiska ideologierna i en interpellationsdebatt om den ökande ojämlikheten i Finland som tog plats i november 2017.</p> <p>Syftet med undersökningen var att undersöka ifall parti-ideologier och värderingar om fattiga och ojämlikhet inverkar på politikernas ställningstagande till socialpolitiska åtgärder gällande fattigdom. Diskussionen dekonstruerades genom att analysera hur politikerna talar om fattigdom och de fattiga och hur perspektiven kan kategoriseras. Kategorier skapades enligt teoretiska modeller 1) individualistisk kontra strukturell syn på fattigdom och 2) värdiga eller ovärdiga fattiga och slutligen ifall politikerna förespråkade 3) moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik. Avsikten med undersökningen var att analysera ifall politikerna följde traditionella parti-ideologier i sina ståndpunkter inom respektive kategorisk syn på fattigdom.</p> <p>I undersökningen användes en tudelad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys, med betoning på den kvalitativ analysen. Materialet utgjordes av de politiska uttalandena i interpellationsdebatten PR 132/2017 rd, 7 dec 2017.</p> <p>På basis av undersökningen kunde det konstateras att politiker i Finland har en långt samstämmig förståelse av och syn på fattigdom oavsett partitillhörighet. Det strukturella perspektivet var dominerande och fattigdom sågs som ett problem och som något som hotar jämlikheten och välbefinnandet i välfärdsstaten. Man var överens om vilka grupper i samhället som borde stödas (låginkomsttagare, arbetslösa, barnfamiljer, sjuka, studerande, pensionärer), även om vissa politiska grupper betonade individuellt ansvar mer medan andra betonade det kollektiva ansvaret. Skillnaderna som kunde urskiljas handlade om metoderna för fattigdomspolitikerna där vissa partier förespråkade en stark arbetsmarknadspolitik medan andra uttryckte en oro om att den pågående politiken drabbat de ekonomiskt svagare grupperna orättvist. Detta kunde delvis förklaras genom konstellationen av regering- kontra opposition, men mer så kunde en ideologisk skillnad noteras som närmast gällde höger-vänster parti-ideologi och skillnader mellan liberala och socialistiska ideologier.</p>

Slutsatserna som kan dras av avhandlingen är att fattigdom kan förstås på flera olika sätt beroende på definition, men är alltid problematisk både för individer som upplever fattigdom och för samhället i stort. Fattigdom kan ses som en jämlikhetsfråga och fattigdom utgör ett hot mot social rättvisa i samhället. Fattigdomspolitik grundar sig i värderingar om fattigdom och fattiga, och åtgärderna mot fattigdom varierar beroende på vilka perspektiv på fattigdom som råder i samhället och vilka politiska avsikter som finns.

Nyckelord: fattigdom, ojämlikhet, socialpolitik, Finland / köyhys, eriarvoisuus, sosiaalipoliittikka, Suomi / poverty, inequality, social policy, Finland

Datum: 10.5.2019

Sidoantal: 69

Innehåll

1 Inledning	1
2 Fattigdom	3
2.1. Begreppsförklaring.....	3
2.1.1 Extrem fattigdom.....	4
2.1.2 Absolut fattigdom och relativ fattigdom	5
2.1.3 Flerdimensionell fattigdom.....	7
2.1.4 Social exkludering och marginalisering	9
3 Fattigdomsteorier	10
3.1 Perspektiv på fattigdom och fattiga.....	13
3.1.1 Självförvållad fattigdom	14
3.1.2 Värdiga och ovärdiga fattiga	15
3.1.3 Fattiga ur ett konsumtionsperspektiv	16
3.1.4 Fattigdomen som en skam	18
4 Fattigdom i ljuset av social rättvisa och jämlikhet	20
5 Politiska ideologier	30
6 Tidigare forskning om ideologier om fattigdom	37
7 Metod och material	39
7.1 Material	39
7.2 Analysmetod.....	40
8 Resultat	44
8.1 Oppositionens interpellation IP 4/2017 rd	45
8.2. Överblick av diskussionen i samband med svaret på interpellationen PR 132/2017 rd	46
8.3 Perspektiv på fattigdom enligt kategorierna individualistisk eller strukturell fattigdom	48

8.4. Vårdiga eller ovårdiga fattiga.....	51
8.5. Moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik.....	53
9 Analys.....	57
10 Avslutande diskussion	60
Material.....	64
Litteratur	64

1 Inledning

Samhällets ställningstagande till fattigdom och fattiga är en av socialpolitikens grundstenar. Socialpolitiken utgår från frågor kring hur man ska hantera fattigdom, hur man ska kontrollera och stävja hotet från fattiga, vem ska göra det och hur. Fattigdom definieras främst enligt materiella resurser även om fattigdom också innebär mer än enbart avsaknad av dessa. Välfärdsstaten uppkomst är intimt förknippad med strävanden att minska och skapa ett skyddsnet mot de materiella riskerna som människor kan uppleva i livet (Malin, Wilmot & Manthorpe, 2002). Samtidigt speglar socialpolitiska åtgärder de rådande ideologierna och värderingarna i samhället och dessa inverkar starkt på hur fattigdom tolkas och hanteras.

Denna avhandling undersöker olika förhållningssätt till fattigdom och ojämlikhet specifikt inom den finska politiken utgående från centrala teorier om fattigdom. Fattigdom är inte ett entydigt begrepp utan det kan förstås och definieras på många olika sätt. Hur fattigdomen uttrycks beror på tid, plats, samhällstyp, ideologiska värderingar och från vilka perspektiv och definitioner man utgår ifrån (Swärd, 2012). Kärnan i det som benämns som fattigdom är däremot brist på (materiella) resurser, begränsad tillgång till nödvändigheter som till exempel hälsovård, boende och utbildning, upplevelser av maktlöshet och skam, brist på valmöjligheter, samt orättvisa eller ojämlikhet. Den ekonomiska ojämlikheten är det som oppositionen tog fasta på i interpellationen IP 4/2017 under hösten 2017. I interpellationen ifrågasatte oppositionen regeringens beslut och propositioner i samband med budgeten för 2018 och beskrev hur de ansåg att Sipiläs regeringsprogram var en av de främsta orsakerna bakom den ökande ojämlikheten i Finland. Detta stod i kontrast till att regeringens uttrycka avsikt att motverka och åtgärda ojämlikheten. Det är med denna diskussion i åtanke som jag har valt att analysera en riksdagsdebatt om (o)jämlikhet för att spåra politiska konstruktioner av fattigdom och deras inverkan på den finländska socialpolitiken.

För att få en bättre förståelse av vad fattigdom innebär har först en utredning av de vanligaste förekommande definitionerna av fattigdom gjorts där olika typer av fattigdom beskrivs och hur dessa beräknas. Efter definitionerna behandlas centrala teorier och perspektiv på fattigdom, inklusive orsaker och konsekvenser, för att sedan diskutera begreppet fattigdom ur ett rättvis-

perspektiv. Synen på fattigdom och vad det innebär utgör det avgörande elementet i uppsatsen, eftersom detta utgör grunden för all socialpolitik gällande fattiga. Det är inte bara de teoretiska definitionerna, utan främst värderingar gällande fattigdom och uppfattningar om social rättvisa och jämlikhet som är avgörande i socialpolitiska sammanhang så som beslutande organ som ett lands regering och riksdag. Dessa leder och tar beslut om socialpolitiska åtgärder som kraftigt inverkar på fattiga människors ekonomiska och sociala ställning och möjligheter i samhället och därför är synen på fattigdom och ojämlikhet inom regeringen betydande för samhällets socioekonomiska tillstånd.

Syftet med avhandlingen är att belysa olika perspektiv på fattigdom för att sedan kunna undersöka hur finländska riksdagsledamöter konstruerar fattigdom och fattiga i dagens Finland. Detta görs genom att först diskutera fattigdomsteorier samt perspektiven på fattigdom inom olika politiska ideologier. Sedan görs en analys av de huvudsakliga konstruktionerna av fattigdom och fattiga som framträdde i interpellationsdebatten om ojämlikhet år 2017. I analysen har jag använt kombination av kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys för att se på hur dessa konstruktioner skiljer sig åt när det gäller synen på orsaken till fattigdom, vilka åtgärder som föreslås för att råda bot på fattigdomen, och i vilken grad avspeglade dessa konstruktioner olika politiska ideologier som politikerna representerade. Ämnet är särskilt aktuellt eftersom den senaste regeringsperioden ledd av Centern och Sipilä år 2015–2019 har präglats av åtstramningar, nedskärningar och andra politiska åtgärder som uttryckligen riktats till grupper med redan svagare ekonomiska möjligheter: arbetslösa, barnfamiljer, studerande, med flera (Nyby, Nygård, Autto, Kuisma, & Blum, 2018).

Sipilä-regeringen kritiserades hårt för att bidra till att öka inkomstklyftorna i det finländska samhället genom socialpolitiska åtgärder som de fört fram, och eftersom ideologi skapar politik är det av värde att följa med och analysera hur denna ideologi kommer fram i uttryck, språk och handling. Är det till exempel politiska ideologier som styr politiken eller är det mer kortsiktiga intressen eller något annat som väger tyngre, och var blir effekterna av dessa i praktiken? Många försök och åtgärder för att motverka fattigdom görs i politiska, sociala och andra sammanhang, men alla är inte effektiva och vissa kan till och med ha motsatt effekt. Kunskap och en förståelse

om vad fattigdom i samhället är och hur människor förhåller sig till fattigdom kan bidra till utformningen av mer effektiva socialpolitiska åtgärder för att förebygga ojämlikhet och utanförskap för de som är fattiga. Detta har i tur positiva effekter för alla människor, oavsett socioekonomisk status, samt för samhället som helhet.

2 Fattigdom

2.1. Begreppsförklaring

För att förstå den teoretiska bakgrunden och vilken typ av fattigdom som diskuteras i de teorier som behandlas i uppsatsen görs en kort genomgång av de mest förekommande definitionerna av fattigdom och skillnaderna mellan dessa. Definitionerna i sig kan diskuteras och det finns en del kritik mot dem. Däremot är de användbara som referenser inom de olika teorierna eftersom dessa är de definitioner som ofta används i teorierna. Policyåtgärder mot fattigdom skiljer sig också beroende på vilken definition av fattigdom som används. Därför behövs konsensus och ett teoretiskt sammanhang i fattigdomsdiskussioner och mätningar. Gällande själva mätningen av fattigdom i ekonomisk betydelse behöver man också ta i beaktande om det är inkomstskillnader eller skillnader i förmögenhet eller resurser som mäts. Skillnader i inkomst eller förmögenhet kan ge väldigt olika utfall och har olika betydelser i människors vardag. En definition som till exempel extrem fattigdom, som använder sig av strikta mått för att mäta fattigdom, behöver dessutom uppdateras vartefter samhället och världsekonomin förändras för att kunna vara ett användbart och aktuellt mätinstrument (the World Bank, 2015)

Fattigdom som koncept är inte alltid lätt att definiera eller mäta, och definitionerna har förändrats genom tiderna och utvecklas fortgående (Alcock, 2006). Det man avser med fattigdom kan vara mycket mer än en ekonomisk fråga eller om (bristande) tillgång till olika resurser - något som diskuteras längre fram i uppsatsen. Den senaste fattigdomsforskningen tenderar att utgå från ett flerdimensionellt perspektiv för att ta i beaktande faktorer av fattigdom som inte har behandlats på samma sätt i de mer ekonomiska och avgränsande mätningarna av fattigdom, så som extrem och absolut fattigdom. Detta behöver tas i beaktande i jämförande och historiska studier eftersom definitionerna och omfattningen av fattigdom kan variera.

2.1.1 Extrem fattigdom

Definitionen extrem fattigdom används i internationella jämförelser och sammanhang samt i fråga om de allra fattigaste länderna (Swärd, 2012). Begreppet används däremot ganska begränsat i diskussioner om fattigdom i andra sammanhang eftersom det är väldigt snäv definition. Världsbanken (2015) definierar extrem fattigdom som att en människa lever på under 1,90 USD per dag. År 2015 beräknade Världsbanken att detta omfattade ca 700 miljoner människor, vilket är en minskning från år 2012 då det beräknade antalet var ca 900 miljoner människor (World Bank, 2015). Internationellt sett betyder detta att antalet människor som lever i extrem fattigdom har minskat, och denna minskning har fortgått sedan 1990 (World Bank, 2015). Orsaken till att inkomstgränsen på 1,90 USD används som mått är för att skapa en standardmetod för att mäta fattigdomsgraden i olika länder. Måttet är baserat på nationella fattigdomsnivåer i de allra fattigaste länderna i världen. Dessa omräknas till en allmän valuta genom att ställa inkomsten i relation till köpkraften i olika delar av världen för köpkraftsparitet (eng. ”purchasing power parity”, PPP). Måttet har använts av World Bank sedan 1990 för att mäta fattigdomsnivån i olika länder (World Bank, 2015). Köpkraftsparitet används allmänt för att jämföra länders BNP samt för att kunna konstruera prisnivåindex (PNI) för jämförelser av prisnivåer och levnadskostnader mellan länder (Statistiska centralbyrån, 2016). Fattigdomslinjen på 1,90 USD per dag kommer från omräkningar från data från år 2011 och används ännu i dagsläget, men den globala fattigdomslinjen uppdateras med några års mellanrum för att upprätthålla ett relevant mått (World Bank, 2015).

Även om fattigdomslinjen på ”dollar per dag” (beroende på från vilket år data är taget) har använts en längre tid finns det kritik mot detta som mått för fattigdom. Woodward presenterade år 2010 argument mot måttet i ”How Poor is 'Poor'? Towards a Rights-based Poverty Line” (Woodward, 2010). Fattigdomslinjen för extrem fattigdom fokuserar enbart på inkomst (egentligen på konsumtion) och är starkt beroende av basåret som använts för prisindex, vilket enligt Woodward inte borde göra någon skillnad (Woodward, 2010). Köpkraftsparitet kritiserar också för att ha varit baserat på uppskattade beräkningar snarare än på verkliga mått i många länder, åtminstone under tidigare år. Överlag kritiserar Woodward fattigdomslinjen för att vara inkonsekvent: levnadsstandarden varierar mycket mellan olika länder, även bland människor som lever på 1,90

USD per dag. Det är dessutom problematiskt att uppdatera fattigdomslinjen över längre tidsperioder. Detta leder till att mätningarna till exempel inte tar i beaktande skillnader i inflationstakt mellan landsbygden och urbana områden där standarden på vad en människa behöver för att klara sig ekonomisk kan skilja sig mycket åt (Woodward, 2010). Även om fattigdomslinjen har varit användbar för att lyfta upp fattigdomen till internationell diskussion är det problematiskt om data inte är tillförlitlig, bland annat på grund av att uppskattningarna om extrem fattigdom inte görs varje år och därför inte är uppdaterade. Om uppgifterna dessutom är systematiskt förvrängda (Woodward, 2010) finns det risk för att den påstådda minskningen av extrem fattigdom inte är lika stor som det sägs. Woodward argumenterade för andra typer av beräkningsmetoder för att definiera fattigdom, metoder som skulle ta mer i beaktande en minimi skälig levnadsstandard som skulle vara moraliskt acceptabel. Detta borde dessutom vara baserat på olika länders enskilda omständigheter (Woodward, 2010). Ett exempel är den rättighetsbaserade fattigdomslinjen (eng. ”Rights-Based Poverty Line”, RBPL). Denna linje innefattar däremot element som liknar de i bland annat definitionerna om absolut och relativ fattigdom som diskuteras framöver.

2.1.2 Absolut fattigdom och relativ fattigdom

Absolut fattigdom är en något vidare definition av fattigdom än extrem fattigdom och anses ibland vara den mest objektiva definitionen av fattigdom (Alcock, 2006). Förenta Nationerna definierar absolut fattigdom som en avsaknad av tillgång till grundläggande behov och resurser såsom mat, rent dricksvatten, sanitära anläggningar, bostad, tillgång till grundutbildning och grundläggande sjukvård (UN, 1995). Absolut fattigdom omfattar endast en begränsad andel människor, och oftast enbart i vissa områden i världen (även om deras antal är många) på grund av dess snäva definition. Enligt Alcock (2006) handlar definitionen av absolut fattigdom om frågan om uppehälle och försörjning: de som inte har råd att försörja sig själva är de fattiga. Denna definition betyder i längden att de som lever i absolut fattigdom inte anses kunna leva i den situationen en längre tid utan lär till exempel dö av svält eller väder/klimatomständigheter om den absoluta fattigdomen fortsätter.

Rowntree försökte redan i början av 1900-talet skapa ett mått för absolut fattigdom genom statistiska indikatorer för att hitta en gräns mellan fattiga och de som inte var fattiga. Han använde

sig av ett mått för den genomsnittliga minsta näringstillförseln som behövdes för att en människa skulle överleva och upprätthålla prestationsförmågan, byggt på ett synsätt om varukorgsresonemang (Swärd, 2012). Varukorgsresonemanget kommer från att Rowntree ville veta hur mycket och vilket slags mat som behövdes för att familjer av olika storlekar skulle få den näring de behövde för att klara sig och vad detta i genomsnitt kostade (Rowntree, 1902). Däremot var det svårt att hitta adekvata variabler för detta mått och att fånga in olika typer av nöd och svårigheter. Konstruktionen av fattigdomsmått har sett olika ut beroende på samhälle och tid. I dagsläget kan man till exempel tala om existensminimum, vilket betyder beloppet som anses vara minimigräns som människor behöver för att klara sig ekonomiskt. Om ens inkomst är under minimigränsen räknas man som fattig. Att dra en sådan gräns betyder att den, även om avsikten är att få ett exakt mått, fortfarande behöver justeras beroende på samhällen och ekonomiska tillstånd eftersom måtten är beroende av aktuella ekonomiska förhållanden för att vara relevant. Som Swärd (2012) påpekade: en absolut fattigdomsgräns säger sällan något om fattigdomens djup och är inte heller tillräcklig för att undersöka skillnader mellan grupper inom samma samhälle. Det går visserligen att jämföra andelen personer som lever under existensminimum mellan olika stater, men detta ger inte mycket kvalitativ information om hur fattigas livssituation ser ut när variationen mellan länder ändå kan vara stor även om medborgarna lever under det egna landets bestämda existensminimum.

Jämfört med absolut fattigdom är relativ fattigdom en mer relationell och kontextberoende definition. Definitionen av relativ fattigdom baserar sig på jämförande uppgifter mellan de som anses vara fattiga i ett samhälle och de som inte är det, vanligen genom beräkningar av en genomsnittlig levnadsstandard i hela samhället som åsyftas eller genom beräkningar av medianinkomst (Alcock, 2006). Inom EU dras gränsen för relativ fattigdom vid inkomster under 60 procent av medianinkomsten medan OECD drar gränsen vid 50 procent av medianinkomsten i deras beräkningar (Swärd, 2012), något som behöver beaktas vid internationella jämförelser för att inte skapa problem och felaktiga data.

För att kunna avgöra vem som lever i relativ fattigdom behövs ett avgörande mått och en avgränsning mellan de som anses fattiga och de som inte gör det, och vem som gör detta

ställningstagande kan vara avgörande för var denna gräns går. De som lever i relativ fattigdom är begränsade i sina möjligheter att delta i samhällsaktiviteter som anses vara vanliga, brukliga i samhället man lever i (Townsend, 1979). De förpassas till att leva i marginalen av samhället, vare sig det gäller sociala eller ekonomiska sammanhang.

I och med att relativ fattigdom är en så pass subjektiv definition är den också komplicerad eftersom relativ fattigdom kan se väldigt olika ut beroende på det samhälle som diskuteras. Till exempel så kan relativ fattigdom i Finland ändå anses vara rikt om man jämför med levnadsstandarden i ett fattigare land som till exempel Tanzania. Detta gör att dessa två exempel inte är direkt jämförbara utan man behöver ta hänsyn till kontexten, sammanhanget och det specifika samhället som diskuteras för att få en reell uppfattning om vad relativ fattigdom betyder i två olika samhällen, jämfört med om man skulle studera absolut fattigdom som har klara definitionsavgränsningar. Absolut fattigdom är på så sätt lättare att mäta och jämföra även om detta ger en mycket snäv bild av vad fattigdom innebär och bara kan tillämpas i vissa länder.

Relativ fattigdom är i sin definition ett omdiskuterat ämne eftersom det innebär att den typen av fattigdom inte lär försvinna ur samhället, utan den förändras tillsammans med och beroende på den allmänna levnadsstandarden. I sådana fall kommer diskussionen snarare att handla om vilka nivåer av fattigdom kan anses som acceptabla i samhället (Alcock, 2006) snarare än att helt eliminera fattigdomen. Ett problem med den relativa definitionen, och mätningen av denna, är gränsdragningen: vad ska anses vara "behövligt" eller normalt i ett samhälle och hur skiljer man i så fall mellan de som är fattiga och de som "bara" är mindre bemedlade eller ojämlika i samhället? Detta leder sedan vidare till frågor om rättvisa och jämlikhet, och vilken grad av dessa man strävar efter i ett samhälle och framför allt hur man definierar vad som anses rättvist.

2.1.3 Flerdimensionell fattigdom

Ett allt mer använt koncept av fattigdom är det flerdimensionella perspektivet. I flerdimensionella definitioner av fattigdom (det inte finns en specifik vedertagen definition eller mätningmetod av detta, utan flera) försöker man fånga den mångdimensionella aspekten av fattigdom eftersom

fattigdom är så mycket mer än enbart en fråga om ekonomi och materiella förhållanden. Flerdimensionella definitioner av fattigdom komplettera de ekonomiska mätningarna med att man tar i beaktande resursbrister eller brister på tillgång till sjuk- och hälsovård, hälsofrågor, utbildning och faktorer gällande levnadsstandard.

Förenta Nationerna skapade år 2010 ett flerdimensionellt fattigdomsindex (eng. ”*Multidimensional Poverty Index*”, MPI) för att inkludera hälsa, utbildning samt levnadsstandard vid mätning av fattigdom. MPI kompletterar ekonomiska mätningar genom att det tar i beaktande överlappande brister som individer upplever samtidigt. Indexet kan omräknas på basis av region, etnicitet och andra grupperingar. Måttet visar på antalet människor som upplever flerdimensionell fattigdom enligt beräkningen att de upplever brist på 33 procent eller mer av MPI indikatorerna (UN, 2016). Tanken med MPI är att mäta intensiteten av fattigdom och att detta ska hjälpa beslutsfattare att strategiskt rikta resurser dit det behövs mest samt mäta effekterna av åtgärderna. Inom EU använder man sig av en liknande metod för att beräkna flerdimensionell fattigdom – AROPE (*At Risk Of Poverty or social Exclusion*). AROPE beräknar fattigdomsrisk eller risk för social exkludering, och behandlar situationer där människor lever i fattigdomsrisk, upplever allvarlig materiell brist eller där människor lever i ett hushåll med mycket låg arbetsintensitet (Eurostat, 2014).

Andra sätt att mäta fattigdom är att se på jämförande uppgifter, till exempel genom fattigdomsgapen (*poverty gap*) där man räknar ut hur långt under medianinkomsten ett hushåll ligger i jämförelse med den totala populationen (OECD, 2018). Även fattigdomens längd och passager (*dynamics of poverty*), det vill säga hur och om individer rör sig in och ut ur fattigdom, kan mätas och undersökas (Krishna, 2016). Dessa exempel är i sig inte definitioner av fattigdom, utan handlar snarare om olika sätt att mäta och jämföra fattigdom över tid och i olika sammanhang. Fattigdomsgapet och mått av fattigdomens längd och passager är ända beskrivande av hur fattigdom kan se ut och indikerar också om fattigdomen är ett tillfälligt eller mer långsiktigt tillstånd (*transient and chronic poverty* - Krishna, 2016).

2.1.4 Social exkludering och marginalisering

Andra aspekter av fattigdom är social exkludering och marginalisering. Fattigdom kan förutom i ekonomisk och materiell mening även uttryckas som ett socialt eller psykologiskt tillstånd (Svärd, 2012). I denna betydelse handlar det om möjligheten, eller bristen av, att kunna vara delaktig i det sociala livet i samhället, att ha rörlighet (t.ex. att kunna flytta och byta bostad) och om känslor av utanförskap eller skam. En människas möjligheter att tillgodose dessa subjektiva behov kan inte studeras genom att enbart beräkna inkomster, utan kräver en förståelse av det sociala sammanhang som en människa lever i. Konsekvenserna av att inte kunna tillgodose dessa behov visar sig på individnivå i uttryck som sämre hälsa och minskat välbefinnande, sämre socialt kapital och upplevelser om att inte ha kontroll över sitt eget liv (Svärd, 2012). Detta ger även effekter på samhällsnivå såsom minskad välfärd, social otrygghet, försämrad samhällsekonomi och större risk för andra samhällsproblem (kriminalitet, missbruk m.m.). Social exkludering används som ett policybegrepp inom EU och innefattar olika aspekter av exkludering som till exempel ekonomisk exkludering, arbetsmarknadsexkludering, kulturell exkludering och politisk exkludering, samt exkludering genom social isolering (Svärd, 2012). Begreppet marginalisering används ibland som synonym till social exkludering, men är oftast ett närliggande begrepp som används för att beskriva otillräcklig tillgång till vissa grundläggande resurser vilket leder till att människor får en marginell position i samhället. Marginalisering kan även ses som en process och en människa kan pendla mellan olika grader av marginalisering (Svärd, 2012).

Social exkludering och/eller marginalisering förbises ibland som ett fattigdomsproblem men har likväl stor inverkan på människors möjlighet till ett skäligt liv. Fattigdomens sociala aspekter är inget nytt fenomen, även om man inte har betraktat fattigdomen som ett socialt problem så länge historiskt sett (Svärd, 2012). Den materiella fattigdomen har funnits med genom hela mänsklighetens historia men i modern tid är fattigdom inte alltid lika synlig. Det finns fattigdom där en människa utåt sett kan verka välmående och ha det välställt, men ändå är socioekonomiskt marginaliserad. Detta är, enligt Svärd (2012) något som är ett växande problem hos europeiska unga vuxna som är utestängda från arbetsmarknaden och de generella försörjningssystemen. Denna form av fattigdom syns nödvändigtvis inte utåt på samma sätt som till exempel extrem fattigdom, men inverkar likväl kraftigt på människors levnadsstandard och möjlighet till social

delaktighet. Social exkludering är också sammanlänkat med känslor och upplevelser av skam och stigmatisering, både internt hos de som upplever fattigdom och externt lagd på fattiga av samhället (Walker, 2014). Undersökningar har visat att människor upplever frustration när de inte kan uppnå sina egna mål eller den levnadsstandard de önskar sig. Denna frustration förvärras av ytterligare upplevd fördömmelse och skuldbeläggning de möter i samhället, till exempel från myndigheter (Walker, 2014), vilket vidare förstärker upplevelsen av att vara exkluderad från samhället.

Social exkludering kan också ses som en rättvisefråga men är samtidigt ett mångfacetterat problem som inte nödvändigtvis har en enkel lösning. Enligt deklarationen om mänskliga rättigheter (FN, 1948) har en människa rätt till försörjning, men hur gör man med en individ som fallit utanför systemet och inte har till exempel någon utbildning som ger arbete? Eller om det inte finns arbete? Eller om en människas hälsotillstånd begränsar hens möjligheter att arbeta enligt samhällets förutsättningar? Vad händer om människan missbrukar och lever på socialbidrag – vem har då ansvar för hens levnadssituation? Vissa argumenterar för att det är var och ens eget ansvar att sköta sitt liv på ett vettigt sätt, men om strukturer i samhället sätter begränsningar för vad en enskild människa kan göra (till exempel brist på arbetsplatser, om bidragen är för små eller för byråkratiska för att göra nytta, om det inte finns relevanta utbildningar inom tillgängligt avstånd) – är det då rättvist att tänka att individen ska kunna navigera sig framåt och uppåt i det socioekonomiska livet? Balansen mellan individ och struktur och kombinationer av dessa samt hur detta inverkar på och orsakar fattigdom diskuteras vidare i teorikapitlet.

3 Fattigdomsteorier

Teorier om fattigdom drar i stora drag en distinktion mellan att fattigdom kan uppstå av individuella eller strukturella orsaker. Detta är något förenklat, eftersom verkligheten sannolikt är den att fattigdom uppstår på grund av kombinationer av individuella och strukturella orsaker som sammanfaller för enskilda individer och även olika grupper av människor. Olika förklaringar till och synsätt på fattigdom och fattiga kan däremot ofta kategoriseras som grundade på tankar om individuella eller strukturella orsaker till fattigdom. Fattigdomsbegreppet kan även förklaras ur en politisk/administrativ dimension eller en individuell dimension (Svärd, 2012). Den politiska/administrativa dimensionen handlar om strukturer om fattigdom, till exempel definitioner

av fattigdom baserade på inkomstgränser, både absoluta och relativa gränser, och definitionerna anses vara politiska eller administrativa konstruktioner. Den individuella dimensionen avser människors egna upplevelser av fattigdom, till exempel möjligheter att kunna tillgodose ens egna subjektiva behov och känslor av maktlöshet.

I individuella förklaringar och orsaker till fattigdom fokuseras teorin på människan som uppfattas som fattig. Faktorer som individens beteende, hälsa, val av utbildning och arbete, hantering av ekonomin, förmågor, arbetsinsats m.m. ses som orsaker till att en person är fattig. Även en människas individuella historia som till exempel familjebakgrund kan vara en bidragande orsak till fattigdom. I den individuella dimensionen tar man också i beaktande fattigas egna upplevelser och möjligheter att kunna tillgodose sina behov (Swärd, 2012). Detta innefattar inte enbart frågor om materiella resurser. Människors uppfattningar om deras möjligheter att påverka sin situation, tillgång till arbetsmarknaden, möjligheter till flytt, och känslor av utanförskap, maktlöshet och bristande tilltro till samhället – allt detta inkluderas i den individuella dimensionen av fattigdom (Swärd, 2012).

Fokus på individuella orsaker till fattigdom innebär ofta, men inte alltid, en form av skuldbeläggning av den fattige för hans fattigdom. Individen anses ha orsakat sin situation och därmed även vara ansvarig för att själv ta sig ur fattigdomen. De ideologier som vidhåller att fattigdom är självförvållat till exempel inom den politiska sfären leder lätt till motvillighet att ta till socialpolitiska åtgärder mot fattigdom eftersom man ur detta perspektiv avsäger sig det kollektiva samhällsansvaret för fattigdomen.

Strukturella förklaringar till fattigdom fokuserar på de sociala strukturerna i ett samhälle och hur dessa lyckas eller misslyckas med att minska eller motverka fattigdom. Det är värt att notera att många fattigdomsdefinitioner är strukturella konstruktioner (politiska eller administrativa), särskilt de som definierar fattigdom enligt någon form av inkomstgräns (Swärd, 2012). Sen (1985) menade att gränsdragningen mellan de som är fattiga och inte ofta är godtyckliga och utslag av politiska ställningstaganden. Detta bidrar till att göra hela fattigdomsproblematiken till en

strukturell fråga, oavsett om det finns individuella orsaker som bidrar till att människor upplever fattigdom. Fastän det finns välfärdssystem med sociala stöd finns det strukturella och administrativa problem som gör att de som behöver stöd inte blir berättigade till det eller att stöden inte räcker till för de behov som finns. Som exempel nämner Alcock (2006) bostadstjänster som har misslyckats med att hjälpa de som är fattiga och hemlösa, hälsovårdstjänster eller avsaknaden av dessa som har orsakat sjukdom som lett till fattigdom, och sociala tjänster som inte har hjälpt fattiga eller som till och med har bidragit till att hålla kvar människor i fattigdom. Strukturella förklaringar beskriver orsaker till fattigdom som är utom den enskilde individens kontroll. Fattigdomen upprätthålls, eller till och med orsakas av utomstående krafter i samhället och dessa bidrar till att individer eller särskilda grupper av människor kan uppleva svårigheter att ta sig ur fattigdom på egen hand. Vissa grupper av människor är även särskilt utsatta strukturellt och löper större risk för fattigdom eller att bli marginaliserade, till exempel änkor, ensamstående föräldrar, funktionshindrade och människor med olika typer av sjukdomar.

Enligt Alcock (2006) finns det en risk med enbart fokusera på strukturella förklaringar till fattigdom. Att säga att fattigdom är en produkt av ett ojämlikt eller kapitalistiskt samhälle, även om det finns sanning i det, ger inte särskilt mycket. Strukturerna som bygger upp ett land är komplexa och skiljer sig åt mellan olika länder, även kapitalistiska sådana, och förändras konstant. Individens val och agerande inverkar på skapandet och omskapandet av sociala strukturer och strukturerna ger ett spelrum för individer att agera i. På detta sätt samspelar aktörerna och strukturerna med varandra för att skapa den socioekonomiska omgivningen. Andra forskare, som till exempel Korpi (1971), beskrev fattigdom som ett samspel mellan individuella och strukturella faktorer. Korpi beskrev tre olika orsaksfaktorer till fattigdom: grundläggande faktorer, betingande faktorer och utlösande faktorer. Grundläggande faktorer är klassamhällets ojämlika resursfördelning, betingande faktorer är olika riskfaktorer för fattigdom som till exempel bostadsort, kön, ålder och uppväxtförhållanden, och utlösande faktorer är till exempel sjukdom, arbetslöshet, skilsmässa eller vräkningar. Detta sammanhang behöver enligt Alcock (2006) undersökas och förstås för att förstå orsakerna till fattigdom. Samtidigt kan man inte förbise att alla sociala problem, vare sig de är orsakade av eller orsakar fattigdom, har både individuell

och kollektiv innebörd och har negativa konsekvenser för hela samhället (Swärd, 2012) och behöver således ses som en samhällsfråga.

En tredje förklaringsmodell i fråga om fattigdom är fattigdomskulturer. Det finns olika former av teorier om fattigdomskulturer, men dessa har sin grund i studier av Oscar Lewis (1977) om socialpsykologisk påverkan när människor lever i fattigdomskulturer. Enligt Lewis utvecklar människor en särskild livsstil genom gemenskap med andra fattiga för att kunna hantera fattigdomens villkor. Detta leder till att fattiga isolerar sig från majoritetsbefolkningen genom särskilda värderingar, hållningar och beteenden. Det är bland annat genom fattigdomskulturer som fattigdomen sägs gå i arv, eftersom barn socialiseras in i kulturen och tar med sig de värderingarna och beteenden in i vuxenlivet. Denna livsstil som inte passar in i den allmänna kulturen i samhället kan göra det svårt för dem att bryta sig ut ur fattigdomskulturen (Swärd, 2012) och detta leder till att de reproducerar fattigdomskulturen de växte upp i. Tanken om fattigdomskulturer kan också vara stämplande. Ett exempel på detta är Charles Murray som i sin bok *Losing Ground* (1984) stämplade fattiga i USA som kulturellt fattiga (*dependency culture*). Murray menade att de socialpolitiska programmen för att motverka fattigdom som användes i USA under senare halvan av 1900-talet istället bidrog till att situationen förvärrades. Murray tog också särskilt upp de socioekonomiska skillnaderna mellan vita och afroamerikaner, till afroamerikanernas nackdel. Enligt Murray var ekonomiska socialprogram ofta fruktlösa för att fattiga levde i en annan kultur med andra värderingar än eliten och hade lösaktigt beteende och tog inte till sig de ”högre värderingarna” (Murray, 1984). Han förespråkade därför att man skulle återgå till gamla system som betonade individuellt ansvar istället för strukturella åtgärder.

3.1 Perspektiv på fattigdom och fattiga

Historiskt skiljer man på frivilligt vald fattigdom och ofrivillig fattigdom. Frivilligt vald fattigdom är den fattigdom som t.ex. munkar och nunnor själva väljer i sina löften om att leva enkla liv och inte äga tillhörigheter. Denna form av fattigdom betraktas av ideologiska skäl (religiösa eller andra) som en dygd och som något positivt, och har alltså inte den negativa klang som vanligtvis associeras med fattigdom (Rauhut, 2006). I denna uppsats ligger fokus på den ofrivilliga fattigdomen, vilket är det negativa tillståndet av ofrivillig brist och svårigheter som människor vill

undvika. Det är denna typ av fattigdom som man vill bekämpa på samhälls- och individuell nivå, och den fattigdom som människor har haft många olika åsikter om. Uppfattningen om och synen på fattiga har genomgått en del förändringar under historien, samtidigt som vissa grundläggande ideologier och värderingar verkar bestå om än i annorlunda form och uttryck.

Fattigdom har historiskt dominerats av en fatalistisk syn och setts som en ”naturlig ordning” – fattigdom var en naturlig del av samhället och man såg det inte som ett socialt problem som behövde åtgärdas (Swärd, 2012). Det var helt enkelt så som världsordningen såg ut. Att vara fattig har också länge ansetts som något ödesbestämt. Fattiga har ansetts vara missunnade, eller offer av omständigheter runtom dem, ”olyckligt lottade”, och på grund av detta borde man av barmhärtighet hjälpa dem. I denna bemärkelse kom hjälpen fortfarande inte ur en tanke om fattigdom som ett gemensamt, samhälls- och socialt problem, utan genom moraliska och religiösa värderingar om hur man skulle behandla människor som stod i en sämre position än en själv. Det kunde även ses som en moralisk plikt, t.ex. under den katolska medeltiden i Europa (Swärd, 2012).

3.1.1 Självförvållad fattigdom

Ur patologiska perspektiv på fattigdom beskrivs fattigdom som individuellt orsakad av lathet och svaghet eller hjälplöshet, och även av medfödda egenskaper som intelligens och personliga egenskaper. Detta perspektiv kritiseras för att skuldbelägga individen för hans fattigdom även om dess förespråkare argumenterar för att det enbart förklarar orsakverkan till fattigdom. Denna förklaring har däremot inte fått tillräckligt med stöd i forskningen enligt Alcock (2006). Enligt Swärd (2012) utvecklades detta synsätt i Europa i samband med Martin Luthers puritanska och arbetsmoraliska tankar. Däremot ledde detta också till synen om att fattigdom var något som kunde åtgärdas genom arbetsträning och utbildning (Swärd, 2012), något som ännu idag används flitigt genom ”aktiverande åtgärder” riktade till arbetslösa och människor, särskilt ungdomar, utan utbildning.

3.1.2 Värdiga och ovärdiga fattiga

Enligt den viktorianska synen på fattiga fanns det fattiga som var värda att hjälpa och de som inte var det (eng. *deserving/undeserving poor*). Man gjorde skillnad mellan de fattiga som hade rätt till hjälp och de som ”borde” försörja sig själva. I denna bemärkelse utgick man ifrån att exkludering från betalt arbete var det som orsakade fattigdom. De som var värdiga fattiga var de som sågs som inkapabla att försörja sig själva på grund av ålder, funktionshinder eller sjukdom. De ”ovärdiga” var människor i arbetsför ålder som var fattiga på grund av ”lathet” eller kriminalitet, promiskuitet, omoraliskhet, ovillighet till förändring m.m. (Alcock, 2006; Rauhut, 2006). Dessa ansåg man att förtjänade att bli tvingade till arbete genom statliga åtgärder, som till exempel att skickas till arbetshus eller fattighus (Alcock, 2006).

Tanken om värdiga och ovärdiga fattiga är däremot något som lever kvar i modern tid. En av de som skrivit om detta var Hayek (1983). Enligt Hayek är värdiga fattiga sådana som vill och försöker försörja sig själva, men misslyckas med detta. I detta sammanhang är viljan att förändras och arbeta för något bättre det som är avgörande och gör människor till ”värdiga fattiga” att ge hjälp till för deras uppehälle. De ”ovärdiga” är de fattiga som inte är villiga att förändra sig eller sin situation genom att till exempel ta emot arbete eller andra möjligheter till att livnära sig som erbjuds. Enligt Rauhut (2006) förekommer relaterade tankesätt inom nationalekonomin, där man anser att fattiga borde använda all sin fritid till att öka sin arbetstid. Om detta inte görs anses de som lata och ovärdiga. En annan som forskat och skrivit mycket om ämnet är Wim van Ooschot med kollegor. Van Ooschot beskrev ett samband mellan människors uppfattning om orsaker till fattigdom och deras syn på fattiga som värdiga eller ovärdiga (van Ooschot, 2000). Ifall fattigdom anses vara orsakad av omständigheter som människor inte kan kontrollera (individuell olycka, sociala strukturer, orättvisa m.m.) finns det större benägenhet att anse att fattiga är värda hjälp och stöd. Om fattigdom däremot anses vara självförvållat, till exempel av lathet, ses fattiga som ovärdiga (van Ooschot & Halman, 2000), liknade den viktorianska synen. Det finns också en tendens att rangordna de värdiga fattiga, med äldre och sjuka i toppen och arbetslösa och immigranter minst värdiga av de värdiga (van Ooschot, 2006). Därtill inverkar uppfattningen om fattigdomens orsaker på hur fattigdomen tacklas – om det ses som något som bekämpas genom

frivillig välgörenhet, statliga åtgärder, eller om fattiga ska hjälpa sig själva (van Oosht & Halman, 2000).

Ideologin om att det finns vissa fattiga som inte ”förtjänar” hjälp och stöd lever kvar ännu idag i diskussioner om välfärd och åtgärder mot fattigdom. I sociala och politiska debatter målas stereotyper upp om de ”lata arbetslösa” som bara ligger på soffan och lever på bidrag. Inom politiken har det under de senaste åren funnits en tendens att tala om att ”aktivera” arbetslösa, vilket kan tolkas som att arbetslösa måste förtjäna och göra motprestationer för att få tillgång eller rättighet till stöd och hjälp. Ett talande exempel från Finland är den nya aktiveringsmodellen för arbetslösa där arbetslösa ska kontrolleras och får sitt stöd sänkt ifall de inte har uppfyllt sysselsättningskraven (Social- och hälsovårdsministeriet, 2017). Modellen motiveras bland annat genom att det påstås att denna metod ska aktivera arbetslösa och sporra dem till att söka arbete eller utbildning och detta ska leda till att de får en arbetsplats. Samtidigt kritiserar modellen för att bestraffa arbetslösa för en situation de inte har kontroll över. Situationen på arbetsmarknaden gör att konkurrensen om arbetsplatser är mycket hög och arbetsgivare överöses redan nu med arbetsansökningar och denna modell kommer enligt kritikerna leda till ännu fler. Dessutom anses modellen vara orättvis eftersom den inte tar i beaktande att tillgängligheten till exempel de sysselsättande tjänsterna (utbildningar, arbetspraktik m.m.) varierar mycket mellan olika orter (Sundholm, 2017, 28 dec). Orättvisa, ojämlik behandling eller upplevelser av dessa är återkommande erfarenheter för de befinner sig i en svagare position i samhället, dessa frågor diskuteras mer ingående längre fram i uppsatsen.

3.1.3 Fattiga ur ett konsumtionsperspektiv

Ett relativt modernt tankesätt behandlar konceptet om fattiga ur ett konsumentperspektiv. I samhällen som allt mer präglas av kapitalistiskt konsumtionstänkande behandlas fattiga som ”dåliga konsumenter” (eng. *flawed consumer*) på grund av deras begränsade möjligheter att konsumera. Swärd (2012) beskrev att i ett konsumtionssamhälle ses fattiga som en belastning samtidigt som fattigdom har kommit att accepteras som en oundviklig del av konsumtionssamhället. Ideologier som strävar efter marknadslösningar och växande ekonomi har i sådana sammanhang ett intresse av att hellre se fattigdom som ett individuellt problem än som

ett samhällsansvar. På detta sätt avsäger sig de som tillskriver sig sådana ideologier någon form av kollektiv skyldighet eller ansvar att göra något åt fattigdomsproblemet.

Trots att bristande möjligheter att konsumera kan vara en relativ resursbrist så är det den subjektiva upplevelsen av brist som kan orsaka självupplevd social underlägsenhet (Rauhut, 2006). Upplevelser av social underlägsenhet inverkar klart negativt på en människans självkänsla (Walker, 2014) och skapar en social åtskiljning mellan människor. Bauman (1998) beskrev att när produktionssamhället skapades formades också en norm om arbete och därigenom en syn på arbetslöshet som något ”onormalt”. På samma sätt blir fattigdom också något som kännetecknar utanförskap från det så kallade normala livet och innebär ofta minskad självaktning och känslor av skuld och skam hos den fattige när hen inte förmår leva upp till normen. I ett konsumtionssamhälle blir fattiga misslyckade eller otillräckliga konsumenter (Bauman, 1998) och leder till social degradering. Den fattige blir mindre värd både i samhällets och hens egna ögon, vilket kan leda till bitterhet, avund och social isolering. Det enda sättet att komma ur detta anses vara att genom arbete eller andra sätt klättra upp till en högre nivå av konsumtionsmöjlighet. Arbetslöshet, särskilt långvarig sådan, är känt för att skapa känslor av depression och av att vara uttråkad hos den arbetslöse. Dessutom skapar det en frustration över att ha mycket fritid men ingen förmåga till att göra något med den tiden eller ha en meningsfull sysselsättning. Denna frustration förstärks i ett konsumtionssamhälle som betonar och skapar behov av ständig, spännande sysselsättning och konsumtion av nöjesvaror och tjänster. Konsumtionsmarknaden föder ett ständigt behov och tryck på att konsumera sig fram till ett tillstånd av lycka samtidigt som det ser till att behovet aldrig blir tillfredsställt. Att som fattig vara helt utesluten från detta kan upplevas som förlamande och hopplöst. Rikedom i ett konsumtionsperspektiv kännetecknas av frihet att välja, av oändliga möjligheter, och som ett ändamål i sig självt som beundras (Bauman, 1998). Det är denna frihet och valmöjlighet som nekas de som är fattiga i konsumtionssamhället.

Skillnader i konsumtionsmöjligheter bidrar till och återskapar social exkludering i en ond cirkel trots utvecklingar i levnadsstandarden. När levnadsstandarden höjs skapas nya grupper som blir exkluderade, t.ex. arbetande familjer med låga löner jämfört med normen i samhället, vilket leder till minskat välmående och mindre möjlighet till återhämtning bland de exkluderade (Dorling,

2010). Enligt Dorling leder konsumerism och individualism till att fler blir fattiga och behovet av att skuldsätta sig för att upprätthålla levnadsstandarden ökar. Samtidigt gynnas de redan rika av ojämlikhet och verkar systematiskt för att upprätthålla ojämlikheten (Dorling, 2010). De rikas styrning och påverkan av (o)jämlikhet diskuteras närmare i kapitlet om social rättvisa och jämlikhet.

Tanken om fattiga som dåliga konsumenter är i sig provokativ då slutledningen blir att man bestraffar eller skuldbelägger fattiga för något som de själva (troligen) inte orsakat eller kan påverka i någon omfattande grad utan någon form av stöd. Om man ser till andelen av inkomsterna som fattiga lägger ut på direkt konsumtion (boende, mat, dagligvaror) är den förhållandevis mycket högre än hos förmögna som inte använder sin förmögenhet till sådant, helt enkelt för att fattiga tvingas använda de resurser de har på grundläggande nödvändigheter för överlevnad. Förmögna har samma basbehov men kan på grund av sitt välstånd använda sin förmögenhet till lyxvaror och nöjen.

3.1.4 Fattigdomen som en skam

Det som sammanbinder synen på fattiga som lata, ovärdiga eller dåliga konsumenter är en överhängande attityd av att fattigdomen är något skamligt. Det finns ett mönster, enligt Adam Smith, att förakta sådana som uppfattas som svaga eller misslyckade och sätta de som anses vara starka och lyckosamma på piedestal. Detta orsakar en social åtskiljning mellan de så kallade framgångsrika och de fattiga och leder både till att välställda ser ner på fattiga och att fattiga själva upplever skam över sin situation (Rauhut, 2006). Människors och samhällets syn på fattigdom och fattiga är starkt kopplade till kulturella sammanhang och värderingar, samt uppfattningar och förståelse om fattigdomens natur och dess orsaker. Om fattigdom anses vara något som går att undvika och något självförvållat finns det risk för att fattiga skuldbeläggs för sin fattigdom och att andra människor, medvetet eller inte, vidare förstärker känslan av skam hos fattiga genom nedsättande beteende (Walker, 2014). Om man i samhället däremot ser fattigdom som ett resultat av strukturella faktorer, av otur eller av gudomliga bestämmelser, finns det enligt Walker (2014) en möjlighet till att fattiga bemöts med mindre fördömelse och mer förståelse. Enligt Walker kan utbildning och kunskap om fattigdom och orsaker till fattigdom motverka fördomar och

skuldbeläggning. Med tanke på detta vore det viktigt att forskning och diskussion om fattigdom fick komma fram till allmänhetens och politikernas kännedom ännu mer än tidigare eftersom fördomarna ännu lever kvar i samhället.

Attityder mot fattigdom varierar mycket mellan olika länder, och studier av World Values Survey 1981–2000 visade att tanken om fattigdom som ett resultat av ”lathet och avsaknad av viljestyrka” är starkt etablerad i många länder (i Walker, 2014). Medan det inte verkar finnas en direkt länk mellan kollektivistiska eller individualistiska samhällen och skuldbeläggning av fattiga verkar det däremot finnas större samband mellan samhällen som betonar arbetsmoral och skuldbeläggning (Walker, 2014). I samhällen som betonar arbete finns det större tendens att benämna fattigdom som orsakad av individuell lathet eller brist på arbetsmoral, oavsett kulturell historia om skam och skuld. Att kunna försörja sig själv och sin familj är något som har setts som eftersträvansvärt genom mänsklighetens historia, och att inte förmå göra detta är ofta förknippat med känslor av skuld, skuldbeläggning och stigma (Walker 2014). Att se fattigdom som en skam är inte enbart något som görs av kollektivet i samhället utan även de som upplever sig själva som fattiga upplever skam och frustration på grund av sin situation. I en intervjustudie av Angelin (2009) beskrev människor som fick socialbidrag hur de upplevde sig som fattiga och fick dåligt samvete då de kämpade för att klara sig ekonomiskt. De upplevde sig bland annat bli nekade ett skäligt liv eftersom socialtjänsten endast gav stöd till lägsta möjliga levnadsstandard (Angelin & Starrin, 2012).

Skam har använts och används fortfarande som ett medel både av de högre klasserna men även av samhället i stort för att kontrollera människor, både i individualistiska samhällen och kollektivistiska. Det tillför skada och ses som negativt både för den enskilde individen och i kollektiva sammanhang till gruppen som individen tillhör (Walker, 2014). Skam är, i denna mening, tänkt som ett straff som ska motivera människor till ”bättre beteende”, alltså beteende som motsvarar den norm som eftersträvas och hyllas. Det finns däremot inga starka bevis för att skam verkligen har den bättrande effekten som det är tänkt att skapa, eventuellt endast när en människa upplever hot om att bli utskämd (Walker, 2014). På individnivå kan känslor och upplevelser av skam leda till skada så som social isolering. Skam är förknippat med ångest,

depression, självmordstankar och även självmord (Walker, 2014). Dessutom kan en individ som bli utskämd i värsta fall befinna sig i livsfara från gruppen hen tillhör och som hen har ”skämt ut” (jämför t.ex. situationer om ”hedersvåld” när individen bestraffas för skammen som hen anses ha orsakat sin familj eller sin grupp).

Begreppet stigma är närliggande och används ofta synonymt med skam. Att vara stigmatiserad antyder tecken om att någon är annorlunda än normen, oftast lägre stående, och detta länkas till det sociala sammanhanget. Eftersom stigma tenderar att associeras med karaktärsdrag och personlighet sammankopplas stigma ofta till en människas identitet och stigma eller skammen internaliseras. En människa som upplever starka känslor av stigmatisering drar sig ofta undan situationer där hen upplever detta, vilket i ur leder till social isolering och de negativa effekterna som nämndes tidigare (Walker, 2014). Det är värt att notera att de som stigmatiserar, som skuldbelägger och uttrycker sig negativt om andra människor, tenderar att generalisera enligt grupper och stereotyper. Detta leder till att människor tilldelas karaktärsdrag beroende på deras upplevda grupp tillhörighet (t.ex. ”fattiga är lata”). Ifall en människa upplever skammen som rättfärdigad kan hen ta till sig och eventuellt ändra sitt beteende. Om grupper av människor skuldbeläggs och blir utskämda urskillningslöst kan individen emellertid inte ta till sig detta och skammen internaliseras. Detta förstärker ytterligare en åtskiljning mellan klasser, mellan de framgångsrika och de som inte är det.

4 Fattigdom i ljuset av social rättvisa och jämlikhet

Diskussioner om fattigdomsbegreppet innefattar inte enbart frågor om varför fattiga är fattiga och åtgärder mot fattigdom. Fattigdom är ofrånkomligen en politisk fråga eftersom det utgör ett hot mot stabiliteten och *status quo* i samhället (Walker, 2014). I grunden är fattigdom en värderingsfråga och handlar till stor del om uppfattningar om vad som anses vara rättvist och acceptabelt i samhället, om ett hurudant samhälle man vill skapa och om vilka sociala rättigheter människor har. Fattigdomsdiskussionen är större än den individuella fattigdomen, det är en samhällsrelaterad, global fråga och ett ställningstagande om vad som är rättvist för alla i alla samhällen.

Det finns många uppfattningar om vad social rättvisa är, däremot speglas alltid någon form av rättvisetänkande inom socialpolitiken när det handlar om fördelning av resurser och vem som har ansvar för att denna fördelning fungerar på ett sätt som samhället kan acceptera. Social rättvisa är mer än enbart en fråga om resursfördelning: tanken om social rättvisa innefattar också frågor om sociala rättigheter, individuella friheter och självbestämmanderätt, samt jämlikhetsfrågor. Jämlikhetsbegreppet är nära sammankopplat med frågor om social rättvisa eftersom båda handlar om hur människor i samhället ska behandlas och om hur sociala relationer mellan olika grupper i samhället ska vara ordnade (Nygård, 2013). Rättvisa i sig är ett relativt begrepp, och vad någon anser vara ett rättvist samhälle är inte nödvändigtvis ett jämlikt samhälle då rättvisa kan definieras olika beroende på vilka värderingar och perspektiv man har. Däremot har forskning visat att ju mer jämlikt ett samhälle är, både gällande rättigheter/möjligheter och inkomstfördelning, desto bättre fungerar det och människor mår bättre än i samhällen med till exempel stora klass- och/eller inkomstskillnader (Svärd, 2012; Nygård, 2013).

4.1 Jämlikhet och ojämlikhet

Jämlikhet i samhället är något som oftast ses som eftersträvansvärt och som något gott. Samtidigt kan fullständig jämlikhet aldrig uppnås eftersom det skulle innebära att alla skulle vara identiska i förmågor, utgångsläge, fysik, och ha samma resurser och strävanden i livet (Drake, 2001). Människor skulle vara totalt identiska både i sitt sätt och i sina situationer, vilket inte är realistiskt möjligt och knappast heller eftersträvansvärt. Eftersom människor och deras livssituationer är olika kommer det alltid att finnas ett visst mått av ojämlikhet, därför är även rättvisa, i sann mening, ofta också ojämlik. Rawls behandlade detta i sin rättviseteori: för att skapa ett rättvist samhälle kan ojämlikhet i behandling motiveras, men endast i fall där det gynnar de som har det sämst ställt i samhället (Kukathas & Pettit, 1990). Inom socialpolitiken är Rawls rättviseteori en återkommande referens i diskussioner om rättvisa och om hur man kan skapa ett rättvist samhälle. Rawls' principer handlar om att försöka konstruera en social rättvisemodell där grundläggande individuella friheter garanteras och endast sådan ojämlikhet som gynnar de som har det allra sämst ställt (som maximerar deras minimum) är rättfärdigat (Kukathas & Pettit, 1990). Som teoretisk grund är tanken god, även om processen att komma fram till de principerna har kritiserats för att dels utgå från pessimistiska premisser, och dels för att tanken om ursprungspositionen inte är

möjligt att få till så neutral som Rawls argumenterade för i sin teori (Kukathas & Pettit, 1990). Ursprungspositionen är inte heller helt tillämpbar i den praktiska verkligheten då människor i till exempel politiken inte själva står fullständigt neutrala eller obundna inför beslut om att bygga samhället.

Fitzpatrick (2005) beskrev två dominanta perspektiv på social rättvisa: det materialistiska och det kulturella. Enligt det materialistiska synsättet skapas det sociala av materialistiska interaktioner, oberoende av vilket form denna materia har (den kan t.ex. bestå av mänsklig natur, resurser eller produktiva krafter). Ett tecken på social orättvisa är samhällets oförmåga eller ovilja att fördela materiella eller andra resurser på ett sätt som är fördelaktigt för alla. I det kulturella tankesättet är materia däremot kulturellt betingat och kan därför inte särskiljas från dess kontext. Det kulturella perspektivet fokuserar på den kontextuella betydelsen av värdet som ges till olika materia, resurser, krafter och så vidare. Materia konstrueras av de subjekt som ger konkret form till det (Fitzpatrick, 2005). Social orättvisa uppstår när man bortser från det kulturella och betydelsen det har. De materialistiska och kulturella perspektivens betydelse uppstår i vidare diskussioner om egalitarianism eller jämlikhetssträvande (ett exempel på materialism) och diskursstudier (ett exempel på kulturalism) som mer direkt kan kopplas till socialpolitiska sammanhang och värderingar.

En annan som beskrev rättvisa ur ett perspektiv om sociala interaktioner är Peter Koller. Som tidigare nämnt är rättvisa kontextberoende och enligt Koller (2011) relaterar det alltid till sociala relationer mellan berörda parter. Det finns så många olika typer av sociala relationer att det enligt Koller inte lönar sig att söka efter en enhetlig grundprincip för materiell rättvisa som skulle gå att tillämpa på alla sociala relationer på samma sätt. Däremot kan man skilja på olika former av sociala interaktioner enligt några "rättvisestandard" (Koller, 2011). Baserat på Aristoteles grova idéer beskriver Koller fyra typer av rättvisa som hänvisar till vissa grundtyper av sociala relationer. Dessa är 1) fördelningsrättvisa ("*distributive justice*") som tillämpas inom kollektiva relationer ("*communal relationships*"); 2) transaktionsrättvisa ("*transactional justice*") som tillämpas inom utbytesrelationer ("*exchange relationships*"); 3) politisk rättvisa ("*political justice*") som tillämpas inom maktrelationer ("*power relationships*") och 4) korrigerande rättvisa ("*corrective*")

justice”) som tillämpas inom förseelserelationer (*”wrongness relationships”*). Inom varje typ av social interaktion uppstår det specifika typer av konflikter och för en rättvis lösning behövs lämpliga rättviseprinciper för dessa konflikter. I det verkliga livet är människors sociala liv ett komplext nätverk av sociala interaktioner där alla dessa typer av sociala relationer är sammankopplade. Olika relationer kan också innefatta flera av grundtyperna för interaktion (Koller, 2011). Den första typen, fördelningsrättvisa, sker inom sociala sammanhang där individer delar gemensamma varor, bördor eller båda, och dessa ska delas rättvist mellan parterna. Detta innebär att gemensamma varor och/eller bördor delas jämlikt mellan parterna om inte en ojämlig fördelning kan rättfärdigas på ett opartiskt vis så att alla parter kan acceptera fördelningen. Tanken om fördelningsrättvisa påminner om Rawls’ rättviseprinciper där ojämlig behandling kan motiveras i vissa fall (när det gynnar de som har det sämst ställt). Principen om jämlik behandling utgör basen för fördelningsrättvisa inom moraliskt och politiskt tänkande där varje människa ska respekteras på samma sätt (Koller, 2011). Transaktionsrättvisa tillämpas inom utbytesrelationer och handlar som namnet antyder om transaktioner mellan olika parter, parter med specifika rättigheter som frivilligt beslutar om en gemensam överföring av vissa av deras rättigheter till den motsvarande parten. För att detta ska ske rättvist behöver transaktionen gynna alla parter på ett sätt så att ingen har en legitim orsak att vara missnöjd (Koller, 2011). Dessa typer av sociala relationer kan jämföras med kontrakt: allt som ingår i kontraktet ska ske på lika villkor utan att någon enstaka part dikterar villkoren för kontraktet och ska gynna alla de involverades intressen. I större sociala sammanhang kommer det sannolikt att finnas någon typ av maktrelation för att upprätthålla ordning och rättvisa. Makt kan lätt missbrukas, för att politisk makt ska vara rättvis krävs det enligt Koller (2011) att makt ska tjäna ett legitimt syfte och utövas på ett lämpligt sätt. Makt har i detta sammanhang två syften: dels övervaka individens legitima krav och skyldigheter, och dels att främja gemensamma projekt som gynnar alla involverade, som t.ex. tillgång till offentliga varor. Relaterat till makt är frågan om korrigerande rättvisa. Korrigerande rättvisa tillämpas när förseelser eller brott har begåtts och gäller i förseelserelationer. Förseelserna kan handla om att bryta gällande sociala normer, kränka andra människors rättigheter eller bryta mot skyldigheter gentemot andra (Koller, 2011). Förseelser kräver korrigerande för att återställa den sociala ordningen, antingen genom att offren för förseelsen kompenseras (återställande rättvisa) eller att förövaren straffas (retributiv rättvisa). Denna korrigerande är vad som benämns som korrigerande rättvisa, och är inte

problemfri eftersom det kräver en diskussion om vilka metoder av korrigerande rättvisa som är lämpliga (Koller, 2011).

De fyra grundtyperna av sociala interaktioner är som nämnt sammankopplande. Fördelningsrättvisa särskiljer sig ändå från de andra grundtyperna och har prioritet framom dem även om alla typer existerar i olika utsträckning i samhället (Koller, 2011). Fördelningsrättvisa utgör grundtanken om social rättvisa – att resurser och ansvar ska delas, jämlikt och rättvist, och det är framför allt denna typ av rättvisa som åsyftas när intern eller inrikes (*domestic*) social rättvisa diskuteras (Koller, 2011). Terminologin i sig relaterar direkt till det socialpolitiska: det handlar om fördelning och någon slags uppfattning om gemensamt (socialt) ansvar och en strävan efter jämlikhet inom sociala relationer.

I frågor om jämlikhetssträvande är diskussionen om klass återkommande, och med den de klassiska marxistiska synsätten på relationerna mellan klasserna. Marxism i sig behandlar mer frågor om ojämlikhet än jämlikhet då ideologin fokuserar på ojämlikheten mellan de som producerar rikedom och de som äger, mellan rika och fattiga, och ojämlikhet i fördelningen (Fitzpatrick, 2005). Enligt marxistisk syn så skapas och upprätthålls fattigdom av kapitalismen då människor är separerade från makten och måste arbeta för att få lön och för sitt uppehälle (Novak, 1988; Alcock, 2006). Detta skapar en arbetarklass och en härsarklass där det privata ägandet ger upphov till ojämlikhet och relativ fattigdom (Rauhut, 2006). Marxistiska ideologier ser fattigdom som ett strukturellt problem och fattigdom kan således endast åtgärdas genom strukturella förändringar och förkastandet av kapitalismen (Rauhut, 2006). Sociala system och institutioner kan ur denna synvinkel förstås som manifestationer av ojämlikhet mellan klasser och samma system reproducerar också ojämlikhet (Fitzpatrick, 2005). En vidare förklaring av detta är att ju mer kontrollerande och restriktiva stater är, desto mer förvärras situationen för fattiga och för arbetarklassen, och samhället blir allt mer socialt ojämlikt.

Det finns olika definitioner av och åsikter om sociala och ekonomiska klasser men enligt till exempel Fitzpatrick (2005) är klasskillnader något som ännu finns i olika former inom moderna

samhällen. Forskning har visat att oavsett individuella faktorer, så som egna val och eget ansvar, kan dessa inte ge en omfattande förklaring till fattigdom när man tar i beaktande strukturella omständigheter så som socioekonomiska klasser (Fitzpatrick, 2005). Fitzpatrick beskrev att även om vi nu inte har en industriell arbetarklass har arbetat istället omformats och blivit immateriellt (informativt, abstrakt och affektivt arbete) och arbetarna domineras och utsätts fortfarande för utnyttjande.

Diskussionen om klass är särskilt relevant när det gäller fattiga och samhällets attityd mot fattiga. När människor delas in i klasser, vare sig det baseras på ekonomiska, sociala eller rent ideologiska grunder, finns det en risk att man återigen skapar en kultur av värdiga och ovärdiga fattiga. Bridges (2016) tog upp detta i sitt amerikanska exempel där klasskillnader bland annat har influerats av rasism och gjort att afro-amerikaner har ansetts som ovärdiga fattiga för ekonomiska överföringar. Program baserade på *class-based affirmative action* – en metod för fattigdomsbekämpning där man uttryckligen överför rikedom (pengar, resurser) från förmögna individer direkt till fattiga (Bridges, 2016) – har motiverats för att stödprogrammen på detta sätt skulle komma bort från det rasbaserade tankesättet. Samtidigt kritiserar dessa för att likväl skapa distinktioner mellan ovärdiga och värdiga fattiga även om detta nu görs baserat på andra grunder än ras (Bridges, 2016).

För att ett samhälle ska kunna fortbestå behöver det uppfattas som rättvist av sina medborgare. Ett exempel när detta inte har fungerat kan tas från analyser av brödupploppen i England under 1700-talet. Upploppen var inte bara känslomässiga reaktioner på svält och svårigheter utan var även tecken på ett skifte i människors uppfattning om styrets legitimitet. När de styrande upplevdes svika folket och den moraliska ekonomin utmanades av styret, agerade folket av känsla för samhällets bästa och protesterade mot ett upplevt brott mot deras rättigheter (Svallfors, 1996). Det är genom analyser av dessa fall som E.P. Thompson (1971) kom att mynta begreppet ”moralisk ekonomi” vilket beskriver föreställningar kring normer och ömsesidiga förpliktelser i förhållandet mellan folket och de styrande. Begreppet har sedan dess utvecklats vidare av till exempel Swenson (1989) som menar att den moraliska ekonomin är en upprättnings utbytesrelationer byggt på värderingar och traditioner som utvecklats i samspel mellan eliter och underordnade (Svallfors, 1996). För att fred och stabilitet ska kunna upprätthållas i ett samhälle krävs det att folket, eller i

alla fall majoriteten av folket, är tillräckligt nöjda och tillfredsställda med den rådande situationen. När tillräckligt många blir tillräckligt missnöjda och den moraliska ekonomin utmanas, särskilt av eliten, leder det till protest och i extremare fall till revolt och uppror. Detta återkopplar igen till en av grundstenarna i socialpolitiken – hur man ska stävja hotet från de fattiga, eftersom de fattiga, om de organiserar sig och reser sig mot styret, har makt att omkullkasta samhället. Det är inte utan orsak, och inte enbart av välvilja, som de styrande makterna har frågat sig hur man ska hantera de fattiga i samhället. De välställda gynnas också av att de fattiga hanteras på något sätt, antingen genom att de kontrolleras eller att man faktiskt gör något som åtgärdar själva problemet. Det behöver dock påpekas att hela samhället gynnas av att människor mår bra, har förmåga att försörja sig, och att samhället så långt som möjligt är jämlikt. Alla människor har grundläggande behov, men när grupper av människor inte får dessa behov tillfredsställda och upplever sig bli förnekade sina behov, eller om utomstående strukturer förhindrar dem från att få sina behov uppfyllda, då är det som de sociala problemen uppstår. Ett välkänt exempel från samma århundrade är den franska revolutionen åren 1789–1799. Efter år av krig som hade tårt på den franska skattekistan lades beskattningar på den fattigare arbetande befolkningen (bönderna och borgare) samtidigt som statlig egendom såldes till adeln. Detta gav adeln mer makt att styra befolkningen och kräva dem på skatter och andra avgifter. Efter år av svält, minskad köpkraft, fattigdom och misär, hade folkets missnöje vuxit sig så stark och gav upphov till revolution, nationalism och utropet om frihet, jämlikhet och broderskap (de Vries, 2010). Upplysningens politiska ideologier om folkstyre, lika rättigheter och jämlikhet bidrog till revolutionen samtidigt som folket upplevde orättvisa från de rika och politiskt mäktigare.

Två teorier som beskriver mänskliga behov och konsekvenserna om att dessa inte tillgodoses är Maslows (1943) hierarki av mänskliga behov och Doyals och Goughs (1991) teori om universella mänskliga behov (*theory of universal human needs*). Bägge beskriver människans grundläggande fysiska, psykiska och sociala behov och hur människan som varelse motiveras av dessa behov. Maslows teori utgår från psykologin och beskriver individens inre, psykologiska faktorer och hur dessa verkar hierarkiskt (McLeod, 2017). Doyal och Goughs teori utgår från liknande tankar, men inkluderar även mer specifikt sociala och samhällseliga faktorer, så som kultur, politisk delaktighet och negativ/positiv frihet (Saari, 2013). Dessa är emellertid sammankopplade. För att en människa

ska må och fungera bra behöver både de egna, interna behoven och de externa, sociala behoven tillgodoses. När detta sammanfaller uppstår det som kallas välfärdssamhälle (Saari, 2013). När behoven inte tillgodoses, eller människor upplever att den politiska makten hindrar dem från att uppnå autonomi och agerar orättvist, uppstår sociala problem och revolt, så som Svallfors (1996) gav exempel på. Doyals och Goughs teori behandlade också de negativa konsekvenserna av att människors behov inte tillgodoses i samhället (Saari, 2013) och relaterade dessa till individuella och sociala problem som t.ex. fysiska och mentala problem, marginalisering, fattigdom och ojämlikhet. Individen är en del av samhället och samhället en del av individen, dessa två är sammankopplade och inverkar på varandra.

Det är återkommande i diskussioner om mänskliga rättigheter, behov och jämlikhet att debatten mellan individualism och kollektivism tas upp. Historiskt har det pågått en växlande trend mellan individualism och kollektivism sedan 1600-talet där de båda synsättet avlöst varandra beroende på samhällseliga fenomen och uppkomsten av nya filosofier och ideologier (Malin, Wilmot & Manthorpe, 2002). I individualistiska synsätt är individen i fokus, individens liv är centralt och individen bär själv allt ansvar, och därmed också skulden, för sitt liv och för förverkligande av sina mål. I kollektivistiska ideologier ser man människor som sammankopplade till och beroende av varandra. Ansvar och skyldigheter delas för det gemensamma bästa.

I och med sociologins uppsving på slutet 1800-talet förändrades synen på statens roll till att bli ett system för omfördelning av resurser efter en period starkt präglad av en individualism som såg individen i ett vakuum, och därmed ensam ansvarig för sin framgång och livssituation (Rosenvallon, 2017). När man då började se individen som en del av ett större, levande sammanhang, kom även synen på samhället och på människors rättigheter och skyldigheter att förändras. Solidaritet och gemensamt ansvar betonades, och samhället ansågs vara en del av det sociala i varje individ – ingen person kunde längre ses som åtskild från det sociala sammanhang hen levde i. Det bör påpekas att detta gäller främst i de västerländska samhällena, t.ex. i östasiatiska kulturer eller afrikanska kulturer har kollektivistiskt tänkande varit mycket mer framträdande och har en äldre historia än i väst, men i denna uppsats betonas den västerländska historien och forskningen.

Social rättvisa och orättvisa kan inte enbart diskuteras inom enskilda sammanhang så som specifika stater och samhällen. Koller (2010) argumenterade för att de fyra grundtyperna av social rättvisa också kan tillämpas på global nivå, särskilt i och med globaliseringen som pågår. Det finns en viss typ av social orättvisa som anses vara det som skapar mest ojämlikhet bland människor. Enligt moderna undersökningar har man räknat ut att i dagsläget är det inte egentligen resursbrist som skapar ojämlikhet, orättvisor och nöd. Det finns resurser som skulle räcka till alla världens människor om dessa bara delades jämligt och utan girighet hos de med makt (Dorling, 2010). Istället är det ideologier och värderingar, främst i de rikare länderna, som upprätthåller världens orättvisa. Dorling (2010) beskrev vad han kallar de fem principerna om orättvisa: elitism är effektivt, exkludering är nödvändigt, girighet är bra, fördomar är naturligt, och förtvivlan är oundvikligt. Tron på dessa principer är det som upprätthåller och återskapar social orättvisa, och enligt Dorling är det de med störst makt som, även om de inte nödvändigtvis öppet bekänner detta, lever efter dessa värderingar och tankegångar. De fem principerna skapar också olika typer av offerroller: de brottsliga (*the delinquent*), de utestängda (*the debarred*), de förkastade (*the discarded*), de skuldsatta (*the debtors*), och de deprimerade (*the depressed*). Dorling beskrev dessa roller som stämpel som tillskrivs fattiga människor av de som lever enligt de fem principerna om orättvisa. I dessa fall är handlar det inte om individuella förmågor eller resurser som orsakar dessa tillstånd, utan det är orättvisa och ojämlika omständigheter runtomkring individer som förpassar människor till dessa tillstånd av social och ekonomisk exkludering. Dessa omständigheter upprätthålls och kan t.o.m. orsakas av mer välställda människor som lever enligt de fem principerna om orättvisa. Människor i de exkluderade tillstånden upplever ofta känslor av maktlöshet och apati då de inte upplever sig kunna göra något åt sin situation och enligt Dorling är upptagna med att försöka skapa sitt uppehälle och konsumera enligt den moderna levnadsstandarden (Dorling, 2010).

Orättvisa och ojämlikhet kan inte diskuteras i ett vakuum, utan allt är sammankopplat (Dorling, 2010). Orättvisa uttrycks nu i västvärlden t.ex. i form av ojämlikhet i hälsa och välfärd, ökande depression och ångest, och enligt Dorling även hur barns förmågor mäts och rangordnas, vilket inverkar på hur de behandlas både som barn och senare som vuxna. Att vissa grupper framställs som mindervärdiga beroende på intellektuella mätningar, studieresultat, socioekonomiska

bakgrund, hälsotillstånd m.m. är inte rättvist, särskilt då det görs av en liten grupp av förfördelade människor som vinner på att det finns ojämlikhet i världen (Dorling, 2010). Orättvisa och ojämlikhet upprätthålls och t.o.m. marknadsförs strukturellt i den akademiska världen, av myndigheter, i media, i politiken och inom industrin eftersom ojämlikhet gynnar de redan rika och mäktiga. Dorling argumenterade för att så kallade ”nya” orättvisor baserade på de fem principerna - elitism, exkludering, fördomar, girighet och förtvivlan - inte finns till på grund av brist på resurser, utan för att resurserna koncentreras till de som redan har överflöd. Detta gäller specifikt i rikare länder. I fattiga länder finns det orättvisa på grund av resursbrist, men denna brist existerar på grund av koncentrationen av resurser i de rikare länderna. Kort sagt: det är de giriga rika och privilegierade som bär skulden för ojämlikhet och fattigdom i världen. Med de medel som läggs ut på till exempel krigsföring, militär m.m. skulle man i teorin kunna eliminera svält och utbilda alla världens människor (Goldsmith, 2016, 5 april). Men det görs inte för att de rika och mäktiga lever efter de fem principerna om orättvisa, samt att ojämlikheten gynnar dem. Igen, det handlar om värderingar, ideologier, uppfattningar om rättvisa och vilken typ av samhälle och värld man vill skapa och leva i.

Oxfams senaste studier visade att den rikaste procenten av människor i världen tog in 82 procent av välståndet år 2017 (Oxfam International, 2018) och att 42 individer äger lika mycket som de fattigaste 3,7 miljarder människorna. Oxfams rapport bekräftar tesen om att de rikare blir rikare medan de fattiga kämpar för sitt uppehälle. Även de som arbetar har svårt att klara sig på sin lön, därav debatten om rätt till en skälig lön (*living wage*). Dessutom tar rapporten fasta på den förvränga könsfördelningen när det gäller välstånd: medan kvinnor är de som är överrepresenterade i arbete under usla arbetsförhållanden och lever i svår fattigdom så är 9 av 10 miljardärer män (Oxfam International, 2018). Extrema inkomstskillnader globalt samt den könfördelade rikedomens är centrala frågor i kampen för jämlikhet och social rättvisa och något som skulle kräva radikala förändringar i det globala socioekonomiska systemet. Att Oxfam uppskattar att en skatt på 1,5% av miljardärernas rikedom skulle kunna bekosta skolgång för alla världens barn talar sitt tydliga språk om hur ojämlikt resurser fördelas på global nivå. Dorlings teser om de rikas ansvar och skuld i detta verkar då berättigat och lämnar mycket utrymme för socialpolitisk aktion.

5 Politiska ideologier

Ideologier och värderingar utgör grunden för socialpolitik och dess utförande, särskilt genom influensen av politiska partier. Socialpolitiska åtgärder genomförs av politiska partier i regeringen och oppositionen, och deras agendor baseras i grund på deras respektive ideologier (Drake, 2001). Beroende på vilken ideologi som efterföljs inom ett politiskt parti ser de politiska programmen olika ut och detta gäller även åtgärder mot fattigdom.

Politiska ideologier delas traditionellt in i kategoriska motpoler, liberal – konservativ, vänster – höger. Politiska partier tenderar att kategoriseras enligt dessa skalor på basis av deras ideologier och ståndpunkter i olika politiska sakfrågor, även om få partier kan sägas vara renodlade i en viss kategori utan alla partier innehar en viss variation och blandning av dessa (Spicker, 2014). Det kan också förekomma mindre ideologiska variationer inom enskilda partier eftersom varenda partimedlem inte nödvändigtvis delar exakt samma ideologi i alla sakfrågor. Exempel på traditionella vänsterorienterade parti-ideologier är socialdemokrater, socialister och Marxister, högerorienterade är till exempel kristdemokrater, konservativa, marknadsliberaler och fascister (Spicker, 2014). Indelningen höger-vänster är mycket förenklad trots att det används i allmänna diskussioner, i media och inom politiken. Detsamma gäller skalan liberal-konservativ eftersom olika ideologier kan definieras enligt ett spektrum av dessa, till exempel feminism eller ekologism som kan innehålla element av både liberala och konservativa ideologier, och kan dessutom ha ideologier som är svårdefinierade enligt detta spektrum. För feminism gäller detta till exempel tanken om patriarkatet som ett medel för förtryck, för ekologism exempelvis betoningen på ett ekologiskt och hållbart samhälle som samverkar med naturen (Spicker, 2014).

När det gäller fattigdom och synen på fattigdom ser man traditionellt att högerpolitiska grupper tenderar att anta ståndpunkter ur individperspektiv på fattigdom medan vänsterpolitiska grupper fokuserar på strukturella perspektiv. Beroende på hur man ställer sig på den liberala – konservativa skalan kan sedan åtgärderna mot fattigdom se olika ut. Man kan till exempel anamma ett kapitalistiskt konsumtionstänkande kring fattigdom där fattigdom främst uttrycks i ekonomiska termer (vad fattigdomen kostar samhället, skatteförluster på grund av socialbidrag eller arbetslöshet). I den vänstra ändan av skalan fokuserar man istället på de sociala strukturer som

orsakar fattigdom, och försöker motverka fattigdom genom att åtgärda dessa (Drake, 2001). Vänsterideologier betonar också det kollektivistiska tänkandet. Ett exempel på detta är socialismen som klassas långt ut på den vänstra skalan. Socialistisk ideologi förväxlas ibland med Marxism (Spicker, 2014) som karaktäriseras av en kamp mellan sociala klasser, mot kapitalismen, och en tanke om kollektivet som värdefullare än den enskilde individen (Taylor, 2007). Socialism i sig kan definieras på många sätt men handlar överlag om en rörelse för att förbättra samhället genom kollektiva handlingar, en tanke om kollektivt ägarskap i samhället, och en samhällsmodell som bygger på samarbete och jämlikhet (Spicker, 2014). Medan renodlad socialism inte är har stort stöd i dagens Finland finns det däremot större stöd och underlag för den mildare och fredligare versionen av socialismen – socialdemokratin. Socialdemokratin har spelat en avgörande roll för den moderna välfärdsstaten i många länder. Särskilt i de nordiska länderna har socialdemokratin traditionellt varit stark, och i Finland har vi ett parti som uttryckligen tar sitt namn av denna ideologi: Socialdemokraterna. Socialdemokratin kan enligt Spicker (2014) ses mer som samling värderingar än en konkret samhällsmodell, och betonar kollektiv handling men vidhåller trots detta mer av det individualistiska perspektivet än det kollektivistiska (Spicker, 2014). Socialdemokratisk ideologi strävar heller inte nödvändigtvis efter att eliminera ojämlikhet, utan snarare beskydda människor från de negativa effekterna av kapitalism och marknadsekonomi genom sociala arrangemang (Spicker, 2014).

När det gäller välfärd och ideologier betonas traditionellt liberala kontra konservativa ideologier och nyare versioner och former av dessa (Taylor, 2007). Liberala ideologier förespråkar kapitalism som ett sätt för individer att själv skapa och uppnå personlig frihet och personliga tillgångar, utan att staten styr eller begränsar deras potential. Enligt klassisk liberalism, som Adam Smith (1776) verkar det till samhällets bästa om individer har frihet att tjäna sina egna syften och därför förespråkas bland annat fri marknad. På samma sätt motsätter sig liberaler statlig inblandning i människors liv eftersom det anses inskränka på den individuella friheten. Liberala ideologier betonar individens eget ansvar och skyldighet för sitt liv, och på samma sätt ska andras individuella rättigheter respekteras utan influenser från stat, religion eller andra auktoriteter (Taylor, 2007). Detta skapar en fokus på det individuella framför det kollektivistiska. När det sedan kommer till välfärdsstaten uttrycks dessa ideologier till exempel genom att man betonar individens eget ansvar

att försörja sig själv och vara aktiv i detta utan allt för generösa socialbidrag som anses vara passiverande. Däremot skiljer sig klassisk liberalism från nyliberalism i det att inom nyliberalism erkänns individens inverkan på samhället som helhet och inom nyliberalism är man mer villig att godkänna statlig inblandning för att till exempel motverka fattigdom eftersom det också verkar till fördel för individer (Taylor, 2007). En socialare variant av liberalism är socialliberalism där synen på staten inte är lika kritisk och en balans mellan individens och samhällets intressen eftersträvas (Taylor, 2007). Inom socialliberalism erkänns individens inverkan på samhället i stort. Samhället ses som en samverkande helhet och därför anses staten kunna ha en viktig roll för att skapa välfärd och möjliggöra individuell frihet i samhället. Välfärdsstaten blir således en viktig aktör för att trygga individuell frihet, förse medborgarna med socialtjänster, och stabilisera kapitalismen samtidigt som den kan fungera som en mekanism för att minska några av de ojämlikheter som skapas i systemet (Taylor, 2007).

Konservativa ideologier betonar det som anses vara det traditionella i samhället; värderingar, traditioner, samhällssystem, och dylikt. Om sociala förändringar behövs förespråkas långsamma och metodiska reformer för att bevara grunderna i existerande system och för att motverka revolution (Taylor, 2007). Traditionell konservatism betonar i högra grad icke-ekonomiska värden framom ren kapitalism. Ekonomisk framgång tas in i en social kontext för att bidra till samhällets bästa, därför anses oreglerad fri marknad vara ett hot mot kollektivet. I statliga termer lyfter konservativa ideologier upp statens roll som ekonomisk regulator och som en kraft som ska verka för att människor i de lägsta skikten av samhället är beskyddare från marknadskrafterna (Taylor, 2007). Den kollektiva ordningen och stabiliteten betonas framom individens frihet, och auktoriteter har större betydelse än för liberaler. Inom detta accepteras också en grad av ojämlikhet eftersom konservativa ideologier accepterar en naturlig ojämlikhet bland människor i termer av förmågor och tillgångar, och därför godkänner man att en elitisk minoritet har auktoritet över den stora massan. I välfärdsstaten ska staten agera som beskyddare av de utsatta utav medlidande och för att försäkra statens fortsatta stabilitet. Däremot handlar det inte om att individer skulle ha sociala rättigheter till statligt stöd, utan detta ska göras för att undvika uppror och för att försäkra att befintliga system fortsätter att fungera.

Konservatism, så som ordet härleder från, handlar om att bevara det som redan finns, och politiska konservativa motsätter sig ofta radikala reformer utan vill att traditionella system behålls som de varit (Taylor, 2007). Ett exempel en politisk ideologi som har rötter i det konservativa är kristdemokratin. Med starka rötter i kristen moraletik, främst katolicismen i Europa, är kristdemokratin relaterad till konservatism, även om det särskiljer sig från extrem konservatism på grund av acceptansen för moraliskt ansvar för social välfärd, solidaritet, social samhörighet och omsorg av fattiga (Spicker, 2014). Konservatism sammankopplas ofta med auktoritär ideologi, vilket kännetecknar den politiska högern. Extremhögern karaktäriseras av en reaktionär rörelse, det vill säga att man vill bevara och återgå till ideella forna tider, där man betonar militär makt och reagerar mot liberalism. Extremhögern associeras ofta med nationalistiska rörelser och har sällan stor inverkan på frågor gällande välfärd (Spicker, 2014).

Mellan de två extremiteterna finns den politiska centern. Denna skiljer sig från höger-vänster ideologierna genom att den politiska centern genom att ideologin är mer pragmatisk och instrumentell. Betoningen inom politiken är på vad som fungerar, snarare än politiska perspektiv och värderingar, det vill säga ett instrumentellt perspektiv, och innehåller en blandning av handling och kontroll. Förutom det pragmatiska förhållningssättet är tron på en social marknadsekonomi och pluralism centralt, och den politiska centern är svagt kollektivistiskt och något konservativ (Spicker, 2014).

När det gäller perspektiv på fattigdom återkommer frågan om en individualistisk kontra strukturell syn på fattigdom. Politiska ideologier som härstammar i den liberala ideologin, men också i den konservativa, ser fattigdom mer ur en individuell synvinkel, som något förorsakat av människan själv eller ödet. Samtidigt är man i dessa ideologier också öppen för att välgörenhet, filantropi och kristen medmänsklighet är en slags medborgerlig dygd, dock inte i hög grad som en statlig skyldighet. I den socialdemokratiska/socialistiska ideologin ses fattigdom mer som ett strukturellt problem som har med klasskillnader och orättvisa samhällsförhållanden att göra, samt att det mer är statens roll att rätta till dessa missförhållanden än välgörenhetsorganisationer eftersom alla i grunden borde vara jämlika (Taylor, 2007). Dessa synsätt inverkar alla dels på hur politiska partier ser på fattigdomsfrågan samt vilka åtgärder man tänker sig ska åtgärda fattigdomsproblemen i

samhället. Partier som följer mer individualistiska ideologier kan till exempel betona åtgärder som rör den enskilda individen, till exempel genom behovsriktade stöd, aktiverande åtgärder och genom socialpolitik som överför det slutgiltiga ansvaret på individen. Fattigdom kan uppfattas vara självförvållat, vilket också gör att det kan finnas en starkare tanke om värdiga och ovärdiga fattiga när det gäller stöd än hos de som ser fattigdom som något orsakat av sociala och strukturella omständigheter (van Ooschot & Halman, 2000). Partier som anammar mer strukturella perspektiv kan istället rikta sig mot strukturella problem som till exempel genom att se till byråkratiska hinder för att en människa ska kunna försörja sig, eller strukturell diskriminering på grund av ålder, kön, etnicitet eller språk.

Det politiska systemet och partierna i dagens Finland kan inte enbart klassificeras på den liberala-konservativa, höger-vänster skalan, men kunskap om dessa ideologier ger en grund att utgå från när det gäller politiska ideologier. Nuvarande partier och politiska grupper har alla element av liberala eller konservativa ideologier, ideologier som vädersätter individualism eller kollektivism, och dessa bidrar till att skapa de politiska värderingarna som inverkar på hur socialpolitiken skapas och utförs.

För att förankra de ideologiska perspektiven i den finländska socialpolitiken ges här en kort översikt av hur de största partierna i Finland tillämpar de ideologier som nämnts samt vad detta innebär för deras syn på fattigdom. Betoningen ligger på de största partierna (Centern, Samlingspartiet och Socialdemokraterna) enligt hur det politiska stödet såg ut under 2017 när interpellationsdebatten som denna undersökning utgår från hölls. Däremot nämns också De Gröna, Vänsterförbundet och Sannfinländarna eftersom dessa var viktiga aktörer för interpellationen samt att de ger en kontrast till de stora partierna som är viktigt för den politiska debatten. De minsta partierna, som Svenska Folkpartiet, Kristdemokraterna och Blå Framtid, går endast kort igenom eftersom deras insats och taltid i interpellationsdebatten var så pass liten.

Centern, så som partinamnet säger, befinner sig inom den politiska centern Partiet klassas om liberalt (medlem i Liberala internationalen - en internationell sammanslutning av liberala politiska

partier) och har sin grund i nordisk agrarianism. Partiet kallar sig en folkrörelse, och förespråkar värde- och moralkonservatism (Keskusta, 2019). Även om namnet hänvisar till den politiska mitten är partiet något mer högerorienterat än vänster, och betonar individuellt ansvar och frihet även om de även lyfter upp samhällsansvar och social solidaritet. Centerns förhållning till fattigdom speglar ett strukturellt perspektiv där partiet betonar förebyggande arbete mot fattigdom och ojämlikhet och vill stöda människors förmåga att försörja sig själva och frihet att styra sina liv. Med detta i åtanke kan man förvänta sig att Centern förespråkar ett något mer instrumentellt perspektiv på fattigdomspolitik där fokus ligger på resultaten av politiken.

Samlingspartiet kategoriseras som liberalkonservativt och är mer högerorienterad än Centern. Partiet betonar företagsamhet och arbete och anser att beskattning bör uppmuntra till detta. Partier tror på ”individen, ansvar och frihet” (Kokoomus, 2019). Det är genom politiska beslut man enligt Samlingspartiet ska skapa en beskattning och socialskydd som skapar en hållbar balans mellan individens ekonomiska rättigheter och skyldigheter. Betoningen på ekonomi och individens ansvar för att man förvänta sig perspektiv på välfärd som baseras på hållbar marknadsekonomi och där arbetsmarknadsfrågor ligger i fokus. I deras värderingar och principprogram nämns inte uttryckligen fattigdom, utan man talar om att främja välfärd genom en trygg ekonomi, genom utbildning, en stark rättsstat och social rättvisa.

Socialdemokraterna bekänner sig till den socialdemokratiska ideologin och är det mest kollektivt inriktade partiet av de tre stora i Finland. Partiet klassificeras som center-vänster och betonar frihet, jämlikhet och solidaritet (Sosialidemokraattit, 2019). Som socialdemokratiskt parti verkar partiet för att marknadsekonomin ska tjäna människorna och resultaten av den fördelas rättvist. På basis av detta kan man förvänta sig att i fattigdomsfrågor lyfter partiet upp frågor som resursfördelning och gemensamt ansvar inom socialpolitiken.

De Gröna betonar miljön och hållbar utveckling och klassas något mer vänsterut på den politiska skalan än Socialdemokraterna. I den mån som fattigdom diskuteras lyfter partiet fram jämlikhetsfrågor och socialt grundskydd för alla och är en av förespråkarna av medborgarlön.

Vänsterförbundet är det parti bland dessa som är det mest kollektivistiska och betonar strukturella perspektiv på sociala problem som fattigdom, samtidigt som de lyfter fram utsatta grupper som till exempel lågavlönade och arbetslösa. Partiets ideologi kallas som demokratisk socialism och ekosocialism (Vasemmisto, 2019). I enlighet med ideologin verkar partiet för ett kollektivt bättre samhälle och betonar jämlikhet och trygghet för alla oavsett livssituation. Partiet förespråkar system med en social grundtrygghet med solidaritet som grund.

Sannfinländarna är ett högerorienterat parti och klassas bland de konservativa. Deras ideologi är mer individualistisk än kollektivistisk, samtidigt som partiet beskrivit sig som ett parti för folket/arbetare och att de följer kristen socialism (Perussuomalaiset, 2019). Partiet betonar yttrandefriheten, nationell solidaritet och individuell frihet.

Kristdemokraterna klassificeras som ett center-höger parti och deras ideologi är värdekonservativ kristdemokrati. Partiet betonar traditionella värderingar med grund i kristen moral och vill främja kristna demokratiska värderingar i socialpolitiken. Liksom Sannfinländarna säger partiet sig värna om de svagare i samhället, och betonar familjefrågor och individuellt ansvar tillsammans med solidaritet i samhället (Kristillisdemokraattit, 2019).

Blå Framtid är ett utbrytarparti från Sannfinländarna och klassas som högerkonservativ, specifikt nationalkonservativ. Partiet betonar bland annat den individuella friheten, traditionella familjevärderingar och nationalsäkerhet. Partiet är ett av de få som visar ett specifikt program för att motarbeta fattigdom i Finland. I partiets program mot fattigdom betonas att fattiga är värdefulla samhällsmedlemmar som är värdiga stöd och hjälp (Sininen tulevaisuus, 2019). Det filantropiska synsättet gällande fattigdom är här synligt, och detta delas även av Kristdemokraterna.

Svenska Folkpartiet är ett liberalt parti på center-högern som i Finland verkar specifikt för finlandssvenska språkfrågor. Partiet följer den liberala ideologin gällande individuell frihet och

ansvar, öppen marknadsekonomi samt socialt och globalt ansvar (Svenska folkpartiet, 2019). I välfärdsfrågor följer partiet den nordiska välfärdsmodellen där de som behöver stöd ska få sin sociala trygghet säkrad i samhället som i tur byggs upp med hjälp av marknadsekonomin.

6 Tidigare forskning om ideologier om fattigdom

Det finns flera organisationer som samlar internationell statistik om fattigdom. OECD gör kontinuerligt studier om fattigdom runt om i världen som offentliggörs på OECD.stat. Förenta Nationernas avdelning för ekonomiska och sociala frågor, eller DESA (Department of Economic and Social Affairs), gör rapporter om fattigdom och ojämlikhet och utvecklingen av dessa i världen. Inom EU publicerar Eurostat årligen data för enskilda EU-länder samt för Europeiska unionen som helhet. Fattigdomsgraden mäts på flera sätt av de stora organisationerna, men det vanligaste sättet att definiera fattigdom är att använda sig av beräkningen under 50% (i vissa fall 60%) av medianinkomsterna i staten som undersöks. När detta mätningssätt används är det lätt att jämföra fattigdomsutvecklingen mellan olika länder. I Finland producerar Statistikcentralen statistik och forskning om finländares inkomster, förmögenhet, arbetslöshet, fattigdomsgrader, barnfattigdom och mera. Medan det finns rikligt med statistik över fattigdom säger detta inte mycket om hur fattigdomspolitik skapas inom en nation. Som tidigare nämnt baseras politiska handlingar på värderingar och ideologier, därför är det av vikt att förstå hur ideologier om fattigdom inverkar på politiken, specifikt ideologier inom politiska partier. Det tidigare kapitel om fattigdomsteorier (Kap 3) beskriver hur olika teorier om fattigdom inverkar på förhållningssättet till fattiga och fattigdom, men inom politiken får ideologierna en större makt eftersom de bidrar till att skapa politiska åtgärder på inverkar på många människors liv.

Forskare som undersökt människors uppfattningar om fattigdom och orsaker till fattigdom är exempelvis van Oorschot och Halman (2000). De undersökte fyra enligt tidigare forskning populära förklarare till fattigdom: självorsakad (eng. *individual blame*), orsakad av enskilt öde (eng. *individual fate*), socialt orsakad (eng. *social blame*) och orsakad av socialt öde (eng. *social fate*). Enligt van Oorschot och Halmans (2000) studie var den vanligaste uppfattningen att fattigdom är socialt orsakad. Majoriteten av människor i välfärdsstater ansåg att fattigdom är en följd av sociala omständigheter snarare än individuella eller sociala ödesvägar. Uppfattningen om fattigdom som

självorsakad är något vanligare i östra Europa än i västeuropeiska länder, men inget samband hittades mellan uppfattningar om fattigdom och olika typer av välfärdsstater (Van Oorschot & Halman, 2000).

Tidigare studier har visat att människors och samhällets perspektiv på fattigdom och fattiga är starkt kopplade till kulturella sammanhang och värderingar, samt uppfattningar och förståelse om fattigdomens natur och dess orsaker. Om fattigdom anses vara något som går att undvika och något självförvållat finns det risk för att fattiga skuldbeläggs för sin fattigdom och att andra människor, medvetet eller inte, förstärker känslan av skam hos fattiga genom nedsättande beteende (Walker, 2014). Om man i samhället däremot ser fattigdom som ett resultat av strukturella faktorer, av otur eller av gudomliga bestämmelser, finns det enligt Walker (2014) en möjlighet till att fattiga bemöts med mindre fördömelse och mer förståelse. I större sammanhang, så som inom den offentliga makten och politiska diskussionen, spelar dessa synsätt ännu större roller eftersom de inverkar på samhällsstrukturerna, hur man förhåller sig till offentliga stödmedel samt på samhällsklimatet. Olika ideologiska grupper, så som politiska partier, har olika förhållningssätt till sociala problem som fattigdom och detta inverkar på deras politiska program för det ändamålet. Som Taylor (2007) skrev har liberaler och socialister olika förhållningssätt till statens roll, också när det gäller välfärdsystemet, och de politiska programmen är uppbyggda på respektive ideologier. Reeskens, Meuleman och Oorschot (2012) skrev om förhållningssätt till resursfördelningar i välfärdsstaten bibehålls trots upplevelser av materiell deprivation under finanskrisen år 2008, vilket tyder på att ideologier om stat och välfärd är djupt rotade. Människor som identifierade sig med den politiska högern var fortfarande mer negativa till resursfördelning än vänster-orienterade människor även när de själva upplevde materiell deprivation och teoretiskt skulle ha kunnat bli större förespråkare av resursfördelning.

Finländares attityder om fattigdom har studerats av bland andra Mikko Niemelä i sin studie som publicerades år 2008. Han studerade uttryckligen finländares attityder om vad som orsakar fattigdom och om dessa var baserade på individualistiska, fatalistiska eller strukturella perspektiv på fattigdom (Niemelä, 2008). Slutsatsen var att finländare till största del har ett strukturellt perspektiv på fattigdom genom att de relaterar brister och otillräcklighet i arbetsmarknaden som

den främsta orsaken till fattigdom. Även om det strukturella perspektivet dominerade var även det fatalistiska prominent, det vill säga att människor hänvisade till generell otur och brist på möjligheter som orsaker till fattigdom. Med detta i åtanke kan man göra hypotesen att samma tendenser att se fattigdom som något som orsakas av strukturella samt fatalistiska orsaker kommer att vara synliga hos finska politiker och därmed i interpellationen som analyseras i denna avhandling.

7 Metod och material

Nedan följer en beskrivning på analysmetoden och materialet som valdes för denna undersökning samt motiveringarna till dessa.

7.1 Material

I undersökningen användes kvalitativa data i form av protokoll från debatten i den finländska riksdagen år 2017. Denna debatt handlade interpellationen om den ökande ojämlikheten (IP 4/2017 rd), svaret på interpellationen i PR 132/2017 rd, och röstningen om förtroende för regeringen Punkt i protokollet PR 133/2017 rd, vilka alla finns öppet för allmänheten, tillgängliga på regeringens hemsidor (www.eduskunta.fi). Datamaterialet är från november och december 2017 från när interpellationens gav till riksdagen tills dess att interpellationen diskuterades och röstades om.

Jag valde detta material för att det var en av de senaste parlamentariska diskussionerna om ojämlikhet i det finska samhället och hur regeringen ska förhålla sig till det. Interpellationen och svaret på densamma ger en bild av både oppositionens och regeringens åsikter och ståndpunkter och återspeglar aktuella frågor om ojämlikhet inom den finländska socialpolitiken. Dessutom är materialet offentligt och tillgängligt för allmänheten, de politiker som uttalat sig i debatten är medvetna om offentligheten i deras arbete så inga etiska förbehållningar finns gällande till exempel anonymitet.

Bakgrunden till interpellationsdebatten ligger i hur regeringen, ledd av Sipilä (C), hade hanterat

den ekonomiska situationen under regeringsperioden 2015–2019. Efter den ekonomiska krisen som började efter den internationella finanskrisen 2008–2009 var en av missionerna för Sipiläregeringen att få Finland och ekonomin i skick, ”Suomi kuntoon” – enligt den slogan som användes av Centerpartiet under kampanjtiden. Denna ambition ledde bland annat till flera nedskärningar och omstruktureringar av bland annat arbetslöshetsunderstöden och arbetsskyddet, nedskärningar i studiestödet samt en reform som betonade studielån, nedskärningar inom utbildning, och reformer av utkomststödet. Dessa nedskärningar och reformer kritiserades hårt av flera orsaker. Specifikt kritiserades de eftersom nedskärningarna ansågs rikta sig till de grupper som redan upplevde ekonomiska begränsningar. Dessutom föll flera nedskärningar samtidigt på samma grupper eftersom grupperna ofta var beroende av flera olika stöd. Samtidigt fick rikare grupper skattelättnader, till exempel för företag. Allt detta reagerade oppositionen på vilket ledde till interpellationen i vilken de påstod att regeringsprogrammet istället för att motverka ojämlikhet istället ökade klyftorna mellan rika och fattiga:

”Vi är bekymrade över att regeringen upprepade gånger verkar ha vänt ryggen åt den klyfta som har uppstått mellan de välbärgade och de utsatta finländarna. Regeringens nedskärningar drabbar olika människor på olika sätt”. (Interpellation IP 4/20179.

7.2 Analysmetod

Som metod för att analysera datamaterialet valdes innehållsanalys, och mer specifikt en kombination av kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys (Boréus & Kohl, 2018). Medan kvantitativ innehållsanalys bygger på antagandet att mängden eller förekomsten av en viss egenskap i texten säger något om betoningen i budskapet, och därför mäter förekomsten av olika enheter eller teman i en text, räcker detta inte nödvändigtvis till för att komma åt djupet av innebörden i en diskussion. Kvalitativ innehållsanalys som metod lämpar sig därför för detta ändamål eftersom innehållsanalys innebär att analysera innehållet i en text, vad som uttrycks och hur, för att dekonstruera hur ett särskilt ämne behandlas och presenteras (i detta fall fattigdom och ojämlikhet av representanterna för de olika partierna). Genom innehållsanalys kan man undersöka mönster i textmaterial och hur olika fenomen värderas (Boréus & Kohl, 2018).

Att analysen görs genom kvalitativa metoder ger utrymme för en djupare tolkning och förståelse av den politiska diskussionen än om enbart den kvantitativa metoden av ordräkning användes. Båda metoderna har däremot sina fördelar och bidrar till analysen genom att belysa olika moment i diskussionen. Den kvantitativa visar på återkommande ordval och teman samt ger utrymme att jämföra förekomsten av olika uttryck. Genom kvalitativ metod kan större teman och sammanhang lyftas fram och ge kontext till texten samtidigt som en djupare analys av innebörden av det som uttrycks fås fram. Nackdelen med denna typ av analys är att den är svårt att jämföra och tillämpa på ett bredare plan eftersom en interpellationsdebatt som denna är specifik för sitt sammanhang, den regeringsuppsättning som håller den och det politiska klimatet i den specifika tiden. Däremot ger innehållsanalys ändå en bild av diskusen som hållits i ett sådant sammanhang och detta är sedan något som kan studeras vidare i till exempel andra texter och medium.

Inför undersökningen övervägde jag även diskursanalys som metod, men efter att ha läst igenom materialet konstaterade jag att innehållsanalys lämpade sig bättre för undersökningsfrågorna. Genom diskursanalys analyseras aktörernas roll och maktrelationer i texter, vilket i sig kunde vara intressant att överväga i interpellationsdebatten, men jag upplevde inte att detta skulle ha varit den bästa metoden för att svara på de frågor om politikernas förhållanden till fattigdom och ojämlikhet som jag ville undersöka denna gång. Det finns däremot utrymme för att göra sådana analyser om aktörer och vem som driver maktförhållandena inom socialpolitiska debatter som denna, så det kunde rekommenderas för vidare forskning.

Avsikten med undersökningen var undersöka ifall politikernas ideologier och värderingar om fattiga och ojämlikhet återspeglas i deras diskussioner och huruvida det inverkar på deras ställningstagande till socialpolitiska åtgärder gällande fattigdom. Jag undersökte om det gick att urskilja teoretiska modeller av perspektiv på fattigdom så som har studerats av bland andra Niemelä (2008). Diskussionen dekonstruerades genom att analysera hur politikerna talar om fattigdom och de fattiga och hur de kategoriseras. Kategoriseras de som värdiga eller ovärdiga, individuellt ansvariga eller strukturella offer? Eftersom dessa kategorier är normativa analyserades också ifall dessa konstruktioner speglas i linje med de höger-vänster politiska ideologier som politikerna representerar. Följer de sina traditionella partiideologiska värderingar eller finns det

annat bakom resonemanget? Jag ville även diskutera hur dessa konstruktioner inverkar på socialpolitiska åtgärdsförslag för att på så sätt förstå hur ideologierna påverkar inte bara den politiska debatten om fattiga och fattigdom, utan även den finska socialpolitiken och samhället.

För att undersöka hur olika partier inom regeringen och oppositionen förhåller sig till fattigdom och ojämlikhet undersökte jag materialet på basis av olika perspektiv på fattigdom och skapade kategorier enligt dessa perspektiv. Kategorier som användes i undersökningen är 1) individualistisk kontra strukturell syn på fattigdom och 2) värdiga eller ovärdiga fattiga. En tredje kategori, 3) moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik, skapades för att undersöka om politikerna förespråkade en moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik, beroende på om man ansåg att fattigdomsbekämpning bör göras av moraliska skäl eller som ett sätt att upprätthålla statens och samhällets stabilitet. Eftersom diskussionen ofta tog upp frågor om jämlikhet kontra ojämlikhet är det värt att ta i beaktande hur starkt den moraliska frågan kommer fram i och med att frågor om jämlikhet ofta bottenar i ideologi och värderingar om vad som anses socialt rättvist. Alternativet skulle vara att man istället intar en instrumentell ståndpunkt och ser jämlikhet som ett verktyg för att uppnå vissa politiska målsättningar, snarare än att sätta ett moraliskt värde i sig på jämlikhet. Kategorierna relaterades sedan till partiernas ideologiska tillhörighetsklass (höger-vänster) för att analysera om politikernas uttalanden var i linje med parti-ideologierna. Kategorierna presenteras i Tabell 1. nedan

Kategori	Beskrivning
Individualistiskt/strukturellt perspektiv	Uttalanden som betonar individuellt ansvar/strukturella orsaker i fattigdomsfrågor. T.ex. Talvite (C) ”Kansanvälinsten vertailujen piikkipaikat tuloerojen pienuudessa eivät lohdata työtä etsivä pitkäaikaistyötöntä tai ilman opiskelu- tai työpaikkaa olevaa nuorta. Siksi kokoomuksen eduskuntaryhmä näkee tärkeänä, että keskustelemme keinosta, joilla ennaltaehkäisemme syrjäytymistä, eriarvoisuutta ja köyhyttä” – exempel på ett strukturellt perspektiv där man anser att staten behöver agera för att motverka fattigdom.

Värdiga eller ovärdiga fattiga	Uttalanden som betonar specifika grupper av människor som några som förtjänar/inte förtjänar (statligt) stöd. T.ex. Rinne (SD) ”Jokainen lapsi ansaitsee pärjätä opinpolulla, myös työttömien lapset” – exempel på att arbetslösa anses vara värdiga stöd.
Moralisk/instrumentell fattigdomspolitik	Uttalanden som uttrycker att fattigdom ska göras på moraliska grunder, för att det är ”rätt” eller socialt rättvist, eller som ser fattigdomspolitik som ett sätt att tjäna och uppnå samhälleliga intressen. T.ex. Heikkinen (C) ”vahva valtiontalous on köyhän paras turva” – ett exempel på instrumentell fattigdomspolitik.

Tabell 1. Perspektiv på fattigdom enligt kategori.

Att kategorisera på detta sätt ger en inblick i de demokratiskt valda politikernas synsätt på ojämlikhet och fattigdom, och detta synsätt verkar representativt för befolkningen. Riksdagen har en central roll som beslutsfattande institution. Besluten som tas har en direkt effekt på medborgarnas vardag, särskilt de i de lägre ekonomiska skikten, genom de politiska handlingar som härleds och styrs av de synsätt som politikerna har och representerar genom sina respektive partier. Genom att uppvisa en viss ideologi under politiska kampanjer blir politiker först invalda av likasinnade medborgare för att sedan verkställa enligt ideologin i politiken, så som inom regeringen. Detta gör det relevant att inte enbart studera politiska handlingar eftersom dessa är slutprodukter av ideologier och avsikter, utan även gå till orden som används. Orden i sig anses också av vissa forskare vara handlingar, till exempel professor Kari Palonen (2006) har skrivit flera artiklar om detta.

Orsaken till att jag undersökte både termer som fattigdom och (o)jämlikhet är att i detta sammanhang uttrycks fattigdom ofta som en form av ojämlikhet, då främst i ekonomisk betydelse. I teoretiskt sammanhang handlar ojämlikhet om fördelningen av resurser mellan olika grupper medan fattigdom avser brist på disponibla inkomster eller resurser (beroende på mätningmetod, men inom EU 50 eller 60% av länders medianinkomst). Även Förenta Nationernas generalsekreterare Antonio Guterres (2018) betonade fattigdom som en rättvisefråga (UN Desa,

2018). I interpellationsdebatten användes orden fattigdom och ojämlikhet ofta tillsammans eller ibland som substitut för varandra, och som nämdes i teorikapitlet kan fattigdom även ses som en jämlikhets- eller rättvisefråga. Där det finns fattigdom råder också ojämlikhet i termer av resursfördelning mellan grupper, och hur detta sedan hanteras kan innebära moraliska ställningstaganden eller att man bemöter fattigdom genom instrumentell politik för att motverka de negativa samhällseffekterna som fattigdom har.

Jag valde innehållsanalys som metod för att analysera den parlamentariska diskussionen om fattiga i oppositionens interpellation om den ökande ojämlikheten (IP 4/2017 rd), svaret på interpellationen i PR 132/2017 rd, och röstningen om förtroende för regeringen, Punkt i protokollet PR 133/2017 rd som gjordes i november och december 2017. Innehållsanalysen var huvudsakligen kvalitativ med fokus på idé- och ideologianalys, men en kort kvantitativ analys gjordes först för att starkare belysa de återkommande ståndpunkterna som finns i texten med hjälp av räkning av centrala ord.

Jag undersökte först kvantitativt förekomsten av olika centrala termer och ord för att få en helhetsöversikt av vilka termer som användes och till vilken grad. Efter att ha läst igenom materialet hittade jag några återkommande ord och termer som var av betydelse för att studera temat fattigdom och ojämlikhet: fattig, fattigdom, ojämlikhet, jämlikhet, arbetslös. Jag inkluderade ordet ”arbetslös” för att fattigdom ofta sammankopplas med arbetslösa inom socialpolitiska åtgärder och detta var ett återkommande tema i interpellationsdebatten. Orden ”ojämlikhet” och ”jämlikhet” upprepades många gånger, men i olika kontexter beroende på vad som diskuterades så jag ville hålla dessa två ord särskilda för att få en bättre överblick vilken av dessa som betonades mer.

8 Resultat

Interpellationsdebatter ger en inblick i aktuella politiska händelser och tillstånd, men en bakgrundsförståelse av kontexten som detta utspelar sig i ger en helhetsbild. I upptrappningen till interpellationen fanns Sipilä-regeringens politik från år 2015 fram till hösten 2017 då debatten

fördes. Regeringen hade satt i verket ett flertal nedskärningar, framför allt i stöden till arbetslösa (till exempel genom aktiveringsmodellen för arbetslösa), inom utbildning, samt i småbarnspedagogiken (bland annat begränsandet av den subjektiva rätten till dagvård och nya regler om större barngrupper). Statistik från till exempel OECD visar en ökande nivå av fattigdom i Finland sedan år 2012, och ökningen fortsatte under de första åren av Sipiläregeringen. Alla dessa reformer och nedskärningar hade stött på hård kritik både från oppositionspartierna och från befolkningen genom skrivelser i media, protester och mer.

För att ge sammanhang till regeringens diskussion i svaret på interpellationen i PR 132/2017 rd ges först en kort sammanfattning av oppositionens interpellation IP 4/2017 rd.

8.1 Oppositionens interpellation IP 4/2017 rd

Interpellationen, undertecknad av oppositionspartierna Socialdemokraterna, De gröna och Vänsterförbundet, skickades in till regeringen i november 2017. De inledde med att citera ett meddelande som regeringen gav ut 20 november 2017 där de konstaterade de negativa effekterna av ojämlikhet. De skrev att ojämlikheten bland annat bidrar till att försvaga människors möjligheter att klara sig i samhället, inverkar negativt på den fysiska hälsan och den moraliska autonomin, leder till långvarigt låga inkomster och till varaktig funktionsnedsättning. Alla dessa relaterar till fattigdom men i detta fall benämnde man det som ojämlikhet, vilket också är en del av fattigdomsbegreppet (se teorikapitel 4. Fattigdom i ljuset av social rättvisa och jämlikhet).

Oppositionen uppskattade att regeringen har tillsatt en arbetsgrupp för att diskutera ojämlikhet i samhället men uttryckte kritik och oro för att orsaken till den ökande ojämlikheten beror på regeringens eget regeringsprogram, främst genom nedskärningar. Oppositionen skrev om ökande klyftor mellan människor och om utsatta grupper ”*de välbärgade och de utsatta*” och betonade de negativa konsekvenserna, misären som kommer av ojämlikhet mellan människor i samhället.

”Regeringens åtgärder har antingen i form av åtgärder eller i form av försummelser lett till att ojämlikheten ökar och att klyftorna fördjupas. Många indikatorer visar att

ojämlikheten är i färd med att öka inom ett flertal samhällsområden, och det värsta är att klyftorna fördjupas och utsattheten går i arv”. IP 4/2017 rd.

Som tidigare nämnt visar statistik från OECD att fattighetsgraden ökat något åren innan interpellationen gjordes, däremot finns det annan statistik från Eurostat som visar att risken för fattigdom eller utslagning i Finland istället minskat något åren mellan åren 2014–2017 (Eurostat, 2019). Orsaken till skillnaderna i statistiken kan bero på mätningmetod (OECD använde fattighetsgraden, Eurostat använde sig av det flerdimensionella AROPE). Oppositionspartierna fokuserade emellertid på den ekonomiska skillnaden.

Oppositionspartierna tog ståndpunkten att ojämlikhet inte är naturlig, ”*ingen naturlag*”, utan den kan motverkas genom aktiva socialpolitiska åtgärder. Dessa beskrivningar sammanfaller med en strukturell syn på fattigdom och ojämlikhet, vilket överensstämmer med den politiska vänstern som Socialdemokraterna, De Gröna och Vänsterförbundet tillhör i jämförelse med regeringspartierna. Oppositionspartierna tog fasta på strukturella kontexter som bidragande faktorer till ojämlikhet och riktade sig därför till strukturella lösningar på problemen med ökande inkomstklyftor och ojämlikhet.

Svenska Folkpartiet, Kristdemokraterna och Sannfinländarna skrev inte under interpellationen eftersom de ansåg att deras lösningar och syn på problemen var för olika, även om de i mycket sade sig hålla med Socialdemokraterna, De gröna och Vänsterförbundet i deras oro över effekten av regeringens politik på inkomstklyftor och ojämlikhet.

8.2. Överblick av diskussionen i samband med svaret på interpellationen PR 132/2017 rd

Diskussionen inleddes med att finansminister Petteri Orpo (C) kommenterade att Finland har gått från att vara en fattig nation till en nation i ”världsklass”, med andra ord: rikt. Betoningen ger intrycket av att Orpo inte ansåg att det finns allvarliga problem med ojämlikhet/fattigdom i dagens Finland, alternativt att han inte tog oppositionens kommentarer på allvar. Detta var återkommande

i debatten: flera talare från flertalet partier inom regeringen lyfte fram Finlands historiska framgångar och socioekonomiska tillväxt. Med hänvisning till Finlands då pågående 100-årsjubileum, något som också nämndes av flera talare, ville talarna betona hur långt det finländska samhället har kommit under sin självständighetstid. Samtidigt ger detta en antydning om att man ville förminska oron och avsäga sig ansvar för det nuvarande tillståndet av ojämlikhet genom att visa att det historiskt sett varit värre förr.

Fattigdom och ojämlikhet likställdes eller nämndes ofta i samma sammanhang. (Orpo, Saml, Kiuru, SDP). Det uttrycktes en uppfattning om att fattigdom och ojämlikhet går hand i hand, både bland regeringspartierna och oppositionspartierna. Även om termen ”fattigdom” inte uttrycktes lika ofta som ”ojämlikhet” (se tabell 2.) diskuterades ojämlikhet ofta i sammanhang av ekonomisk ojämlikhet, till exempel när nedskärningar i socialbidrag eller människors inkomst diskuterades. Detta ligger i linje med den teoretiska grunden och tidigare forskning om fattigdom och ojämlikhet, och detta förhållningssätt var märkbart genom hela interpellationsdebatten.

För analysen gjordes sökningar på olika centrala ord, både på svenska och på finska eftersom materialet bestod av text på bägge språken. För att ge utrymme för diverse olika finska grammatiska böjningar på termerna användes endast grunddelen av orden som sökord, till exempel användes ”köyh*” för att söka på ord som ”köyhä”, ”köyhys”. Antalet träffar sorterades enligt språk och slogs sedan samman (se tabell 2). Det större antalet träffar på finska ord eller termer förklaras eftersom texten till största del endast fanns tillgänglig på finska.

Tabell 2. Sökord och träffar enligt förekomst i svaret på interpellationen i PR 132/2017 rd.

Sökord	Träffar
Fattig* / köyh*	137
Ojämlig* / eriarvoi*	277
Työt*	140
Jäm* / tasa*	122

8.3 Perspektiv på fattigdom enligt kategorierna individualistisk eller strukturell fattigdom

Vilka är de fattiga i Finland enligt politikerna? De grupper av människor som nämndes återkommande som ekonomiskt utsatta eller fattiga var ”*arbetslösa, studerande, barnfamiljer, pensionärer*” (Rinne, SDP, s. 44). Även sjuka och människor med nedsatt funktionsförmåga nämndes av Mikkonen, Gröna (s. 55) som grupper av människor som behöver stöd. Alla dessa är samma grupper som omnämns inom fattigdomsforskningen som riskgrupper.

Även om grupperingen av fattiga var snarlik hos alla partimedlemmar betonades orsakerna till fattigdomen något annorlunda. Regeringspartimedlemmarna betonade arbetslösheten, svag statlig ekonomi och överskuld sättning som den största orsaken till ojämlikhet och fattigdom. Samlingspartiet betonade återkommande statsekonomi både som en orsak till och en lösning på fattigdomen. Ekonomiska faktorer och statskuld ansågs vara bidragande faktorer till bland annat arbetslöshet och användes som motivering till de reformer som regeringen gjort.

”Mikään muu ei uhkaa yhtä paljon suomalaisten tasa-arvosia palveluita, ... kuin holtittomasti jatkuva velkaantuminen ja heikko talouden tilanne, joka lisää työttömyyttä ja näköalattomuutta.”

(Orpo, Saml, s. 1).

Politiker från Samlingspartiet betonade också arbete som det som avgör skillnaden mellan de grupper av människor som klarar sig och de som inte gör det (Talvite, Saml, s. 10). Tillgången till arbete är en strukturell snarare än individualistisk orsak till ekonomisk utsatthet, och med att Samlingspartiet upprepade att regeringen verkat för att öka sysselsättningen, tyder det på en strukturell syn på fattigdom. Fattiga ansågs inte vara ensamma i ansvaret för att hitta arbete, utan partiet betonade de strukturella aspekterna i arbetsmarknaden. Detta överensstämmer väl med arbetsmarknadsideologin som partiet förespråkar och med tidigare forskning om finländares perspektiv på orsaker till fattigdom. Det traditionellt individualistiska perspektivet hos Samlingspartiet var inte särskilt framträdande i denna debatt när det gällde fattigdom, utan politikerna verkade följa den mer allmänna uppfattningen om fattigdom som en strukturell fråga. Det fanns däremot några uttalanden som talade mer för ett individualistiskt perspektiv också och där var den liberala ideologin mera framträdande, även om dessa inte var lika framträdande.

Från representanter för Centern stödde man också tanken om arbete som det bästa sociala skyddet för arbetslösa individer samt som en metod för att få in skatteintäkter för att finansiera tjänster (Heikkinen, C, s. 8). Uppfattningen om orsaker till fattigdom och ojämlikhet var huvudsakligen baserad på ett strukturellt perspektiv där man betonade arbetsfrågor och tillgång till sociala tjänster. Statens och regeringens ansvar för att främja välfärd betonades mer än individens, även om man också inom Centern betonade behovet av aktivt arbetssökande hos arbetslösa. Detta verkar i enlighet med ideologier hos den politiska centern där man tar i beaktande både det individuella ansvaret samtidigt som man verkar för solidaritet och jämlikhet.

”Meidän on yhdessä etsittävä uusia keinoja ja tehtävä kaikki voitavamme, jotta jokainen Suomessa asuva pysyy yhteiskunnassa mukana ja tuntee olonsa tärkeäksi”. Statsminister Sipilä, C (s.22).

Även Blå framtid uttryckte en strukturell syn på fattigdom och ojämlikhet. Arbete, tillgång till sociala tjänster som vård och en stabil statlig ekonomi beskrevs som det som skyddar mot fattigdom, och det gemensamma ansvaret att stöda betonades.

”... meidän on tehtävä kaikkemme, jotta heistä, jotka eivät itse siihen pysy, pidetään huolta ja välitetään”. Turunen, Blå (s. 5).

Trots en generell samstämmighet i ett strukturellt perspektiv på fattigdom fanns det ett skiljedrag mellan regerings- och oppositionspartierna som till stor del förklaras av höger-vänster politisk ideologi. Oppositionen betonade att grupper av människor som befann sig i särskilt utsatta positioner påverkas starkt av regeringens socialpolitik. Detta gällde framför allt ekonomiska stöd eftersom grupperna kan uppleva nedskärningar på många håll samtidigt (till exempel gällande boende, arbetslöshetsstöd, barnbidrag och pensioner) och därigenom uppleva en kraftigare sammanlagd effekt än andra grupper i samhället. Medan regeringspartierna betonade arbete och skapande av arbetsplatser var oppositionspartierna av den åsikten att socialskyddet behöver förstärkas för att motverka fattigdom och ojämlikhet, till exempel genom medborgarlön, och satsningar på utbildning och boende. Dessa är alla exempel på ett strukturalistiskt tänkande kring fattigdom genom att man ser till de sociala strukturerna som avgörande och förespråkar därför

sociala åtgärder för att motverka fattigdom.

”Tarvitaan systemaattista politiikkaa, jolla kaikki pidetään mukana”. (Parviainen, Gröna, s. 25)

”Toimivan yhteiskunnan perusedellytys on se, että kaikkien siinä olevien katsotaan olevan osa sitä ja että kaikki katsovat, että heillä on oikeutus olemassaoloon ja yhteiskuntaan osallistumiseen... Ymmärrettiin, että yhteiskunnan sisällä kannattaa pitää myös heikoimmassa asemassa olevat”. (Adlercreutz, SFP, s. 57).

Det kom även fram att inom regeringspartierna fanns ett synsätt om att viss ojämlikhet i resurser kunde accepteras, ifall de berodde på individens egna ansträngningar eller brist på sådana.

”... on myös perusteltuja tuloeroja, Sen, joka nousee aamukuudella ja menee Alepan kassalle, on tienattava enemmän kun sen, joka ei nouse eikä menee”. (Zyskowicz, Saml, s. 49).

I sådana fall betonas åter det individualistiska gällande människors försörjning, utan att ta hänsyn till om det finns externa omständigheter som gör att en individ kan dra nytta av egna förmågor eller ha tillgång till arbetsmöjligheter.

Både regeringspartimedlemmarnas och oppositionsmedlemmarnas perspektiv kan klassas under det strukturella perspektivet på fattigdom eftersom arbetsmarknadsfaktorer och socialpolitiska faktorer är alla strukturer som kan bidra till fattigdom och ojämlikhet. Regeringspartiernas betoning på arbetsmarknaden och sysselsättning både som en orsak till och lösning på ojämlikhet gav däremot även utrymme för något mer individualistiska perspektiv på fattigdom. Det upprepades flertalet gånger att arbete är lösningen på fattigdom. Flera partimedlemmar uttryckte en ståndpunkt om att arbetslösa själva måste se till att ta sig i arbete, det vill säga att ansvaret att ha arbete låg på individen själv. Detta sammanfaller med mer högerpolitiska ideologier, att individens eget ansvar betonas, och de sittande regeringspartierna har varit mer högerorienterade (Samlingspartiet, Blå Framtid, Centern) än oppositionspartierna (Socialdemokratierna, De Gröna, Vänsterförbundet), även om undantag finns (Svenska Folkpartiet, Sannfinländarna och Kristdemokraterna). Traditionellt har det finländska Centerpartiet inte varit lika högerorienterad som det har uppfattats att vara under Sipiläregeringen. Samlingspartiet och Blå Framtid gjorde också flertalet uttalanden som betonade individuellt ansvar snarare än kollektivt (socialt) tänkande.

Särskilt Blå Framtid och Sannfinländarna (som Blå Framtid är utstickare från) har fått rykte om sig att vara högerpopulistiska genom sin politik och ideologi. Resultatet från denna undersökningsfråga var att även om parti-ideologierna i viss mån var synliga gällande individualistisk kontra strukturella perspektiv på fattigdom, dominerade ändå det strukturella perspektivet i enlighet med tidigare studier om finländares attityder och uppfattningar om fattigdom och ojämlikhet (Niemelä, 2008). Det strukturella perspektivet på fattigdom och ojämlikhet kan sägas vara nationellt dominerande, vilket är i enlighet med hur den nordiska välfärdsmodellen är uppbyggd.

8.4. Värdiga eller ovärdiga fattiga

Vilka är värdiga stöd? I denna kategori rådde så pass stort samförstånd mellan alla partier, oavsett ideologi, att det inte var meningsfullt att särskilja partiernas ståndpunkter. De som framställdes som grupper som borde stödjas var sådana som beskrevs som ”fattiga”, ”låginkomsttagare” och/eller de ”missgynnade” (finska: ”vähäosaiset”). Däremot definierades inte vem exakt dessa missgynnade är och hurdana förhållanden som avsågs. Sjuka nämndes i några sammanhang, främst när man diskuterade stöd för eller nedskärningar i hälsovårdstjänster.

”...mutta Suomessa on verrattain korkeat asiakasmaksut sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Asiakasmaksuja on nostettu useasti samalla, kun lääkkeiden ja matkakustannusten omavastuuosuuksia on nostettu ja sosiaaliturvaetuksia on leikattu. Nämä hallituksen tekemät päätökset ovat todella lisänneet nyt kansalaisten eriarviosuutta ja heikentäneet erityisesti paljon sairastavien ja pienituloisten ihmisten asemaa”. Pekonen, VF (s. 27).

Termen låginkomsttagare användes ibland som ett paraplybegrepp för att innefatta olika grupper av människor som alla på sitt sätt kan räknas som låginkomsttagare, men av olika orsaker: barnfamiljer, studerande och pensionärer. Dessa att alla grupper som i sig kan ha låga totala inkomster på grund av sina livssituationer och vara beroende av olika ekonomiska stöd, och därför vara extra utsatta och känsliga för nedskärningar.

”Monelle perheelle on todellisuutta se, että raha on todella vähän käytettävissä, ja juuri lapsiperheisiin, opiskelijoihin, eläkeläisiin, ja muihin ryhmiin, jotka ovat entuudestaan

pienituloisia, todella koskevat”. Marin, SDP (s. 36).

Studeranden och unga nämndes också som grupper som man borde satsa på, särskilt i utbildningssammanhang. Utbildning betonades av alla partier som något värdefullt, samtidigt var oppositionspartierna noga med att anmärka på kontrasten i att regeringen sade sig värna om utbildning och unga men ändå hade drivit igenom kraftiga nedskärningar inom utbildning och inom småbarnspedagogiken. Flera talare tog upp Finland som rollmodell när det gäller utbildning eftersom Finland länge haft högt internationellt anseende när det gäller utbildning. Man har länge sett den finländska utbildningen som något som även motverkar ojämlikhet bland människor eftersom utbildningen anses tillhöra och ska vara tillgänglig för alla, oavsett ekonomisk bakgrund. Detta har gjort att nedskärningar inom utbildning ofta möter stark kritik, något som Torstis (SD) uttalande sammanfattar väldigt bra:

”Puhun eriarvoistumisesta koulutuksen näkökulmasta. Kuten Antti Lindman totesi... me haluamme, että tämä on edelleen maa jossa kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa. Maanantaina tällä viikolla opetusministeri puhui hienosti Sivistys 100-juhlassa Helsingin yliopiston juhlasalissa siitä, kuinka Suomen vahvuus ponnistaa koulutuksesta. Samana maanantaina tässä salissa, suurin piirtein näihin kellonaikoihinkin, oli käsittelyssä ensin vuotta koskevat peruskoulujen, lukioiden ja vapaan sivistystyön leikkaukset Suomi 101-vuodelle. Kaikkien asiantuntijoiden arvion mukaan ne lisäävät koulutuksen eriarvoisuutta, siis myös lasten eriarvoisuutta”. Torsti, SDP (s. 72).

Det fanns en grupp av människor som endast nämndes kortfattat: arbetande fattiga, och endast av representanter för Socialdemokraterna (Filatov och Kymäläinen). Arbetande fattiga är de som har arbete men inte får en löneinkomst som täcker deras behov, utan de behöver komplettera sin inkomst med hjälp av ekonomiska stöd och faller fortfarande under fattigdomsgränsen (50–60 procent av medianinkomsten). Filatov tog även upp problematiken om att trots att fler människor har arbete har ändå socialutgifterna ökat (utbetalningar av utkomststöd), vilket tyder på att trots att människor arbetar räcker inte inkomster från arbetet för att täcka alla behov. Detta speglar den socialdemokratiska ideologin där fördelning av resurser anses viktigt för att främja jämlikhet på solidariska grunder.

Ingen av partirepresentanterna i debatten nämnde uttryckligen någon grupp av människor som inte borde få stöd, det vill säga, som inte skulle vara värdiga hjälp. Däremot uttryckte vissa en tanke om att arbetslösa som inte aktiverar sig och tar sig in i arbetslivet inte bidrar till samhället och är till mer last för staten än de som kämpar och arbetar. Ekonomisk tillväxt verkar endast vara för de aktiva och flitiga. Uttalanden som dessa kom från regeringspartierna och kan ses som ett försvar till regeringens aktiveringsåtgärder när det gäller arbetslösa:

...”kasvu kuuluu myös sen synnyttäjille, yrittäjille, riskinottajille ja aivan tavallisille, ahkerille työntekijöille” (Suutari, Saml, s. 43)

... ”On aivan selvä, että kaikentyypisistä niin kutsutusta ideologisesta työttömyydestä pitää päästä eroon. Parhaiten tämä onnistuu poistamalla kannustinloukkuja ja vaatimalla työttömiltä aktiivista työnhakua” (Kiviranta, Centern, s. 65)

Denna ideologi om att stöda de som är aktiva och flitiga arbetare sammanfaller mer med individualistiska höger-ideologier som lägger större ansvar på individen för att bidra till samhället för att vara värdig att få stöd från staten. De som uttryckte sådana ideologier var alla representativa för regeringen (Samlingspartiet och Centern) medan oppositionsrepresentanterna uttryckte en önskan om mer universella stödformer utan krav på motprestationer (Socialdemokraterna, De Gröna och Vänsterförbundet). I detta sammanhang framkommer de politiska skillnader i ideologin: de mer högerorienterade partierna, som då var i regeringen, förespråkade mer individualistiska perspektiv och oppositionen uttryckte mer kollektivistiska ideologier som relaterar till vänsterorienterade perspektiv vilka betonar strukturella perspektiv på sociala frågor och problem (Sannfinländarna och SFP undantaget).

8.5. Moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik.

Både i oppositionens interpellation och i interpellationsdebatten nämndes fattigdom och ojämlikhet ofta tillsammans eller inom samma kontext. I vissa fall jämfördes fattigdom med ojämlikhet och fattigdom beskrevs som ett uttryck för ojämlikhet. Ojämlikhet uppfattades som ett hot och som ett problem (Elomaa, Sannf, s. 63). Genom hela debatten lyftes Finland som nation fram som ett gott exempel när det gäller jämlikhet (i ekonomisk och social betydelse) i ett land.

Samtidigt poängterade både oppositionen att det fortfarande råder ojämlikhet och fattigdom i landet och att detta fortfarande behöver motarbetas. Regeringspartierna erkände att ojämlikhet och fattigdom finns, men fokuserade mer på de goda resultat som åstadkommit och spelade ner oppositionens starka uttryck.

... ”Jo hallitusohjelmassa on kärkihanke terveyttä ja hyvinvointia edistämään ja eriarvoisuutta vähentämään... Eriarvoistuminen on asia, johon tulee puuttua, ja näin hallitus on myös tehnyt” (Turunen, Blå, s. 14)

Av de tre undersökningskategorierna var denna den där den största skillnaden mellan partierna kunde observeras. Medan regerings- och oppositionspartierna överlag kunde sägas ha ganska överensstämmande syn på fattigdom som en strukturell företeelse och på vilka grupper av människor som borde få stöd, kunde man i frågor om politiken se olika betoningar mellan regerings- och oppositionspartierna samt en höger-vänsterorientering. Inom regeringspartierna betonade man gång på gång arbetsmarknadspolitik som lösningen på fattigdomsproblematiken. Man lyfte fram arbetslöshet som orsaken till ekonomiska problem, och därför skulle arbete vara lösningen.

”Mutta siis perusongelma edelleen on se, että meillä on eriarvoisuutta, meillä on köyhyyttä. Se suurin syy on työttömyys. Työttömyyden taustalla on erilaisia asioita, siksi työllisyys ennen kaikkea, joita Suomessa asiat hyvin”. Finansminister Orpo, C (s. 33).

Ekonomin presenterades som det huvudsakliga för att kunna förbättra situationen i landet gällande fattigdom och ojämlikhet, samtidigt som det användes för att betona och ge ära till regeringens arbetsmarknadspolitik och för den minskade arbetslösheten.

”... siihen tarvitaan korkeampaa työllisyysastetta, hyvä talouden kasvua, dynaamista taloutta, toimiva työmarkkinoita, uudistuvaa koulutusjärjestelmä...” Finansminister Orpo, C (s. 33).

”Jos me saamme kymmeniätuhansia ihmisiä töihin, niin se kaikki vähentää eriarvoisuutta, parantaa ja vahvistaa meidän hyvinvointiamme ja kestävyystämme jatkoa varten”.

Finansminister Orpo, C (s. 45).

Betoningen på arbete som lösningen på fattigdomsproblemet användes även som motargument till oppositionens förslag på åtgärder som till största del innefattade strukturella, sociala metoder för att motverka fattigdom och ojämlikhet.

Eriarvoisuutta ei pysäytetä esimerkiksi pääoppositiipuoleen esityksellä eli jyrkentämällä verotuksen progressiota, nostamalla pääomatuloverotusta, poistamalla yrittäjäverovähennys ja kiristämällä osinkoverotusta. Niillä aiheutetaan työttömyyttä. Eriarvoistumista torjutaan hallitusohjelman mukaisesti niillä toimenpiteillä, joilla luodaan edellytyksiä uusille työpaikoille, palkitaan ahkeruudesta ja annetaan mahdollisuus riskin ottamiseen ilman pelkoa yhteiskunnan turvaverkkojen peittämisestä". Suutari, C (19:49).

Det är här skillnaderna mellan regerings- och oppositionspartierna kommer fram tydligt. Medan regeringspartierna ville fokusera på statlig ekonomi och genom att styra befolkningen till arbete (vilket leder till större skatteintäkter), ville oppositionspartierna satsa på åtgärder som snarare inverkar på befolkningens situation så som den redan är genom sociala stöd. Antti Rinne (SD) uttryckte sitt missnöje om att nedskärningarna drabbat de redan fattiga (arbetslösa, studerande, barnfamiljer och pensionärer) medan skattelättnader hade getts till förmögna. Han kallade detta för högerpolitik (*"tämä politiikka on liian oikeistolaista"*, Rinne, SD, s. 44) vilket sätter grunden till motsättningarna mellan regerings- och oppositionspartierna. Enligt oppositionspartierna hade regeringspolitiken till allt för stor del drabbat de redan utsatta och man ville förespråka en mer delaktig politik (*"Tarvitaan systemaattista politiikkaa, jolla kaikki pidetään mukana"*, Parviainen, Gröna, s. 52) bland annat genom att stärka socialskyddet som ansågs vara för lågt. Detta bottnar igen i det strukturella perspektivet på fattigdom och ojämlikhet, men speglar samtidigt en moralisk ståndpunkt i det att man ansåg att samhället som ett kollektiv genom staten bör ta ett socialt ansvar för att stöda människor i de lägre socioekonomiska skikten. Oppositionspolitiker frågade också gång på gång om regeringen ansåg det som rättvist att situationen hade förvärrats för låginkomsttagare, att man tagit från de fattiga och gett till de rika.

"Hallitus leikkaa eläkeläisiltä, opiskelijoilta, lapsiperheiltä, työttömiltä. Miksi meillä tämän päivän Suomessa on satojen metrien leipäjonaja, kuten eilen oli? Miksi tarvitaan Hurtsin Laupeudentyötä, jotta ihmiset tulevat toimeen arjessaan? Miksi ihmiset joutuvat valitsemaan leivän ja lääkkeiden väliltä?". Ojala-Niemelä, SD (s. 40).

Medan regeringspartierna förespråkade arbetsmarknadspolitik som en lösning på fattigdom betonade oppositionspartierna till största del sociala metoder och även mjuka värderingar. Man kan argumentera för att detta användes som en argumentationsmetod mot regeringspartierna, men det var främst oppositionspartierna som lyfte fram till exempel det att trots arbete så lyfter många utkomststöd för att klara sig, de växande brödköerna i landet, och de sociala aspekterna av fattigdom så som utslagning, hopplöshet och utanförskap.

”Syrjäytyminen on ulkopuolisuuden tunnetta ja näköalattomuutta; uskonpuutetta siitä, että joskus voisi olla paremmin; pieniä arkisia unelma, joiden toteutuminen nähdään mahdottomana”. Parviainen, Gröna (s. 52).

”Köyhyyden kasvu ja sen syveneminen ovat osa eriarvoisuutta... Leipäjonoissa on yhä enemmän köyhiä eläkeläisiä ja lapsiperheitä”. Mäkisalo-Ropponen, SD (s. 54).

Oppositionen betonade också mer än regeringspartierna ojämlikheter mellan befolkningen som de ansåg att hade ökat på grund av regeringens politik, bland annat i ekonomiska termer men även i termer av skillnader mellan tillgång till hälsovårdstjänster eller utbildning mellan olika orter runt om i landet. Detta igen handlar mer om moraliska ståndpunkter – att förespråka jämlikhet – än om enbart instrumentell fattigdomspolitik.

I en sådan här analys bör det noteras att interpellationsdebatten är till sin natur något av en kamp mellan regeringspartierna och oppositionspartierna, särskilt med tanke på röstningen om fortsatt förtroende för regeringen. Därför förefaller det naturligt att oppositions- och regeringspartierna skulle anta motsatta sidor i debatten. Med detta sagt, när det kommer till fattigdomspolitiken gick det att urskilja en ideologisk motsättning som kan förklaras ganska långt genom höger-vänster parti-ideologi. De partier som traditionellt uppvisar mer individualistiska, höger ideologier (Samlingspartier, Blå Framtid, Centern i viss mån och även Svenska Folkpartiet) förespråkade mer instrumentell fattigdomspolitik, medan partierna som betonar det solidariska och gemensamma (Socialdemokraterna, Vänsterförbundet, Gröna) tenderade att hänvisa till moraliska grunder för fattigdomspolitik i termer av social rättvisa och jämlikhet. Perspektiven om hur man ska hantera fattigdom verkar härmed överensstämma med parti-ideologierna. De partier som särskilde sig

något i detta var Kristdemokraterna och Sannfinländarna. Eventuellt kan detta förklaras med att dessa partier, även om de traditionellt är mer högerorienterade än de andra oppositionspartierna, motsatte sig den politik som regeringspartierna förespråkade på grund av att Svenska Folkpartiet och Sannfinländarna befann sig i oppositionen.

”...ja sen tähden me olemme siinä tilanteessa, että kaikilta köyhimmiltä, niiltä, jotka tarvitsevat eniten tukea, on myös otettu pois”, Henriksson, SFP (s. 43).

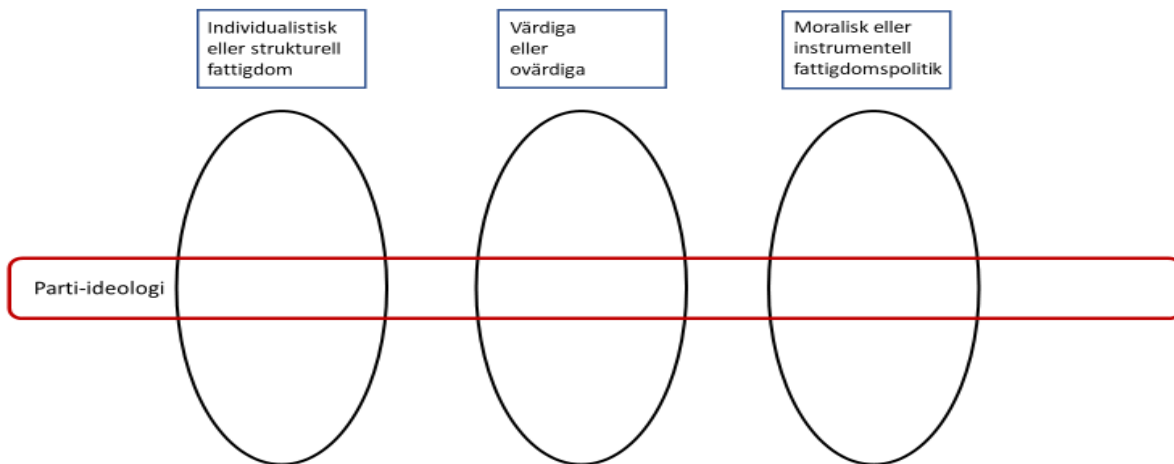
9 Analys

En genomgång av diskussionen om den ökande ojämlikheten i Finland visar att regeringspartierna och oppositionspartierna genomgående hade en ganska snarlik förståelse och syn på fattigdom och ojämlikhet. Fattigdom diskuterades övergripande som ett problem och något som kan härledas till strukturella orsaker och därmed motarbetas genom strukturella åtgärder. Man var överens om vilka grupper i samhället som borde stödas (låginkomsttagare, arbetslösa, barnfamiljer, sjuka) och ingen tydlig särskiljning fanns av någon grupp som inte skulle ha rätt till stöd. Det enda som kom fram var en antydning om att aktiva, självinitierande medborgare var att föredra jämt mot passiva arbetslösa som inte själva anstränger sig för att komma i arbete. Skiljelinjen i detta gick mellan de höger- och de vänsterorienterade partierna – de partier som mest förespråkade att medborgare borde vara aktiva befann sig på den högra sidan av den politiska skalan vilket ligger i linje med de högerliberala ideologierna.

Definitionen av fattigdom var främst i ekonomisk bemärkelse, till exempel i termer av inkomstskillnader, låginkomsttagare jämte höginkomsttagare samt delvis i termer av konsumtionsmöjligheter. Andra aspekter av fattigdom nämndes också så som tillgång till social- och hälsovårdstjänster, utbildning, arbete och hur boendeort kan vara en ojämlikhetsfaktor. Fattigdom ansågs som ett jämlikhetsproblem och frågor om jämlikhet, ojämlikhet och social rättvisa var återkommande genom hela diskussionen och från alla partier, vare sig de var regeringspartier eller oppositionspartier, höger eller vänsterorienterade, liberala eller konservativa. På basis av detta kan man dra slutsatsen att man i den finska socialpolitiken till en stor del har anammat en strukturell syn på fattigdom, vilket stöds i tidigare forskning till exempel av Niemelä

(2008). Dessutom såg man fattigdom som en fråga om jämlikhet och social rättvisa mellan människor i samhället. Jämlikhet mellan människor sågs som något eftersträvansvärt, vilket i sig är mer ett moraliskt ställningstagande, men hur mycket detta skulle betonas i politiken skiljde sig något mellan de olika partierna. I frågan om värdiga/ovärdiga fattiga fanns det inte något i debatten som visade på ett perspektiv om ovärdiga fattiga hos partierna, annat än när det gällde passiva arbetslösa. I annat fall var alla partier, oavsett ideologi, överens om vilka grupper som borde stödas, det vill säga, vilka som var värdiga.

Skillnaderna som kunde observeras i diskussionen fanns främst i tolkningarna om vad som ansågs vara rättvist och vilka metoder som ansågs motverka eller ge upphov till ojämlikhet och fattigdom. Regeringspartierna betonade arbete och statlig ekonomi som de bästa sätten att motverka fattigdom, instrumentella politik, medan oppositionspartierna betonade samhälleliga stödmetoder för att lindra effekterna av fattigdom och förebygga ojämlikhet mellan olika grupper i samhället, moralisk politik. Även om regerings- och oppositionspartierna ganska långt delade perspektiv på definitioner och perspektiv på fattigdom kunde små nyansskillnader observeras som låg i linje med traditionell höger-vänster indelning av politiska ideologier. I undersökningskategorierna gick det att notera en skillnad mellan partierna, främst i den tredje kategorin (moralisk eller instrumentell fattigdomspolitik) som kan härledas till parti-ideologier. Skillnaderna låg i huruvida man betonade sociala eller individualistiska perspektiv och en skillnad mellan höger-vänsterorienterade ideologier kunde noteras. Detta tyder på att partierna i mycket följde sina parti-ideologier när det gällde politiska perspektiv på och åtgärder mot fattigdom. Detta har illustrerats i Figur 1 där man ser hur parti-ideologier skär igenom och inverkar på ståndpunkterna inom de olika undersökningskategorierna.

Figur 1. Modell av hur parti-ideologi inverkar på undersökningsfrågorna enligt kategori

Medan regeringspartierna (som befinner sig på den högerpolitiska skalan) förespråkade instrumentell fattigdomspolitik, med betoning på ekonomiska förhållanden och arbetsmarknadspolitik, lyfte oppositionspartierna (vänsterorienterade) till större grad upp mjuka värderingar som rättvisa och jämlikhet som grund för att föra fattigdomspolitik (i undersökningskategorierna benämnt som moralisk fattigdomspolitik). De instrumentella åtgärderna kan sägas ha en kapitalistisk betoning och kännetecknas av något mer individualistiska perspektiv på fattigdom genom att de i högre grad betonar det individuella ansvaret och där statens roll är distanserad. I den moraliska fattigdomspolitiken framhävs det sociala, kollektivistiska ansvaret samt moraliska frågor där man diskuterar social rättvisa och jämlikhet mellan olika grupper i samhället. Oppositionspartierna betonade starkare än regeringspartierna statens aktiva roll som utjämnare av samhällsskillnader och behovet av att motverka ojämlikhet mellan människor.

Skillnaderna mellan regerings- och oppositionspartierna kan diskuteras till en viss grad ur ideologiska perspektiv och jämföras i ljuset av det politiska höger-vänster spektrumet, men trots detta var skillnaderna ändå mindre än jag hade förutsett när det gällde fattigdomsperspektiven. Ur ett bredare perspektiv kan man säga att inom den finländska politiken råder ändå ganska stor

samstämmighet när det gäller förståelsen av och synen på fattigdom, dess orsaker och effekter, och på fattiga. Det som skiljer åt är perspektiven på fattigdomspolitiska metoder, på vad som anses vara det som kan lösa fattigdomsproblematiken och vad som kan motverka fattigdom. Dessa skillnader finns inte enbart mellan regerings- kontra oppositionspartierna, utan mellan varje enskilt parti, vilket är tydligt när man jämför uttalanden från till exempel Sannfinländarna gentemot andra oppositionspartier.

Även om man bortser från konstellationen av regering/opposition går det att uttyda en höger-vänster orientering i de politiska ideologierna som kom fram i interpellationsdebatten. Oppositionen (SDP, De Gröna och Vänsterförbundet som initierade interpellationen), bestod av vänsterpolitiska partier i jämförelse med regeringspartierna (Centern, Samlingspartiet, De Blåa). Undantagen var Sannfinländarna och Svenska Folkpartiet.

Avslutningsvis bör det påpekas att röstningen om fortsatt förtroende för regeringen avslutades med 99 röster för, 84 emot och med 16 frånvarande, vilket gav regeringen fortsatt förtroende (beskrivet i Punkt i protokollet PTK 133/2017). Med tanke på att skillnaden mellan för- och emot-rösterna var mindre än antalet frånvarande hade det varit intressant att se vad resultatet hade blivit ifall alla medlemmar hade röstat. Rösterna emot fortsatt förtroende var ändå en stor andel av det totala antalet röster, och med facit i hand att regeringen avgick i mars 2019, strax innan nyval, står det klart att Sipiläs regeringsperiod inte var den mest stabila som Finland haft politiskt. Regeringens politik var opopulär bland många, inte enbart bland oppositionspartierna, och regeringen drev igenom reformer som fick skarp kritik, bland annat SOTE-reformen som var en av de huvudsakliga orsakerna till att regeringen avgick när den inte gick igenom (Brunell, Fredriksson & Gustafsson, 2019, 8 mars).

10 Avslutande diskussion

Fattigdom är ett brett begrepp och kan definieras på många olika sätt. Fattigdom kan vara brist på materiella och ekonomiska resurser, men även på sociala resurser och möjligheter. Synen på vad fattigdom är, på människor som anses vara fattiga, och på hur samhället ska (eller inte ska) hantera

fattigdomens frågor har genomgått förändringar genom historien och förändras allttjämt. Oavsett om man definierar fattigdom enligt ekonomiska mått, materiella eller sociala resurser och förmågor så finns fattiga i alla samhällen och länder i någon utsträckning. Medan definitionerna och avgränsningarna på vilka som är fattiga kan variera beroende på syfte och ideologi kvarstår fattigdom som ett problem i samhället. Fattigdom sammankopplas med materiella svårigheter, resursbrist, social exkludering och marginalisering, försämrad hälsa, ökad risk för brottslighet och missbruk, dyra utgifter för samhället beträffande till exempel socialstöd och hälsovårdsutgifter, mindre skatteintäkter, ökad risk för otrygghet, kriminalitet och våld, ojämlikhet, och mera. Fattigdom kännetecknas också av upplevelser av skam och hopplöshet, samt skuldbeläggande från samhället, både aktivt och upplevd sådan. Fattigdom är även en fråga om jämlikhet och social rättvisa. Det handlar om mänskliga rättigheter till ett skäligt liv och hur detta ska uppnås. Det är en av socialpolitikens grundstenar och handlar både om fördelning av resurser och om mänskliga rättigheter och gemensamma skyldigheter och ansvar.

För att åtgärda eller förhindra de samhälleliga problem som kan uppstå på grund av fattigdom behövs dels en förståelse om hur fattigdom uppstår och hur det kan motverkas, och dels en vilja att se fattigdom som ett gemensamt, socialt problem som behöver motarbetas. I samhällen som alltmer präglas av individualism och konsumtionsideologi sätts solidaritet och gemensamt ansvar lätt åt sidan och fattiga skuldbeläggs för sin rådande situation. Detta trots bevis på utomstående och strukturella orsaker som bidrar till skapandet och upprätthållandet av fattigdom, samt stöd för att jämlikhet gynnar hela samhället. Fattigdom i sig är ett samhällsproblem, men samtidigt är fattigdom också ett symptom på problem inom samhället. Fattigdom är utmanande och en tung situation för individen, men bakomliggande faktorer utanför individens kontroll inverkar mycket på om någon blir fattig och om eller hur det går att åtgärda. Strukturer i samhället kan hjälpa eller stjälpa individer eller grupper som upplever fattigdom och dessa strukturer upprätthålls ofta genom politiska makter. Den politiska makten och de med starka, ekonomiska resurser har ett socialt ansvar för hur de förvaltar sin makt. De kan välja att antingen upprätthålla ojämlikheten eller verka för social rättvisa och jämlikhet, ett val som de fattiga inte alltid har möjlighet till. Vad som sedan anses som rättvist och jämlikt varierar beroende på vem som tillfrågas, men teoretiska modeller ger en hänvisning om att det finns några former av universella uppfattningar om hur rättvisa kan

skapas och tillämpas. Hur det uttrycker sig i praktiken och om principerna efterföljs är sedan en annan fråga.

Att förverkliga mål om jämlikhet och rättvisa kräver däremot gemensamma krafter. I marxistisk anda kan arbetarna, om de kan nå konsensus och samarbeta, åstadkomma radikala förändringar i samhället genom till exempel revolt eller genom mer demokratiska metoder som val, medborgarinitiativ och annan socialpolitisk aktivitet. Samtidigt har de som har politisk makt eller stora ekonomiska resurser en makt som arbetarna och fattiga ofta inte har, vilket lägger en annan nivå av socialt ansvar på dem. Vill de fortsätta i samma stil och leva enligt ideologier som stöder ett växande välstånd för de som redan har? Strukturerna finns redan på plats, att upprätthålla *status quo* är därför inte svårt. Att åstadkomma social förändring och jämlikhet kräver arbete och engagemang och även något som kan upplevas som uppoffringar från de redan välställda. Däremot skulle samhället som helhet gynnas av detta, inte enbart de mindre bemedlade.

Undersökningen av interpellationsdebatten om den ökande ojämlikheten var avsedd att fungera som ett exempel på hur ideologier och politiska handlingar är sammankopplade. I frågor om fattigdom spelar socialpolitiken en väsentlig roll i samhället, oavsett vilken politisk ideologi som förs, eftersom det på ett eller annat sätt inverkar kraftigt på de fattigas liv och situation. Vad kan då göras för att komma vidare? Även om fattigdom sist och slutligen kanske aldrig kan helt elimineras så kan fattigdom åtminstone motverkas och minskas. Framför allt kan vi välja hur vi ser på och hanterar fattigdom och de fattiga. Kampen mot orättvisa och ojämlikhet ligger i våra sinnen (Dorling, 2010), i vad vi anser acceptabelt och hur vi uppfattar oss själva och andra. Det handlar om hur och vad vi uppfattar som rättvisa och om vi anser att jämlikhet är något att sträva efter. Det handlar om hur vi bygger samhället, under vilka premisser och enligt vilka värderingar. Vill vi överlåta allt mer till individens eget ansvar eller vill vi ta ställningstagandet att den sociala verkligheten kräver solidaritet och gemensamma satsningar? Politiska makter balanserar dessa frågor i sina uttalanden och sin verksamhet. Samtidigt går det inte att förbi se medborgarnas inverkan på vem som utgör den styrande eliten (i demokratiska länder) samt deras inverkan i det dagliga livet i hela samhället. Enskilda individer kan kanske inte åstadkomma radikala förändringar, även om undantag finns, däremot kan man på samhällsnivå göra mycket när det görs

gemensamt. Detta är vad socialpolitiken handlar om och som fortsättningsvis är en av de främsta utmaningarna i samhället: gemensamt ansvar för gemensamma problem och mål.

Material

Interpellation om den ökande ojämlikheten (IP 4/2017 rd), 24 nov 2017,

Riksdagens protokoll, Punkt i protokollet (PR 132/2017 rd), 7 dec 2017,

https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Documents/PR_132+2017+3.pdf

Riksdagens protokoll, Punkt i protokollet PTK 133/2017), 8 dec 2017,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_133+2017.pdf

Litteratur

Ahmed, A., Hill, R., Smith, L., Wiesmann, D., & Frankenberger, T. (2007). *The world's most deprived – characteristics and causes of extreme poverty and hunger*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.

Alcock, P. (2006). *Understanding poverty*. New York: Palgrave MacMillian.

Angelin, A. & Starrin, B. (2012). När pengarna inte räcker – om ekonomisk stress, skam och kampen för värdighet. I Swärd, H. & Englemark, L. (Red.). (2012). *Fattigdom utan gränser* (s. 294–324). Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Bauman, Z. (1998). *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Buckingham: Diadalos AB.

Bergström, G. & Boréus, K. (2018). Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig analys. Lund: Studentlitteratur.

Boréus, K. & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (Red.). *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig analys* (s. 49-92). Lund: Studentlitteratur.

Bridges, K. (2016). The Deserving Poor, the Underserving Poor, and Class-Based Affirmative Action. *Emory Law Journal*, 66, 1049-1114.

Brunell, E., Fredriksson, A. & Gustafsson, L. (2019, 8 mars). Både regeringen och vårdreformen faller – Sipilä: ”Detta är en enorm besvikelse för mig”. *Svenska Yle*. Hämtat 2019-04-04, från

<https://svenska.yle.fi/artikel/2019/03/08/bade-regeringen-och-vardreformen-faller-sipila-det-har-ar-en-enorm-besvikelse-for>

Dorling, D. (2010). *Injustice – why social inequality persists*. Bristol: The Policy Press.

Drake, R. F. (2001). *The principles of social policy*. Hampshire: Palgrave.

Eurostat. (2014). *Glossary: At risk of poverty or social exclusion (AROPE)*. Hämtad 2017-11-23
[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE))

Eurostat. (2019). *People at risk of poverty or social exclusion*. Hämtad 2019-04-20 från
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/statistics-illustrated>

Fitzpatrick, T. (2005). *New Theories of Welfare*. New York: Palgrave Macmillan.

Goldsmith, B. (2016, 5 april). Just 10 percent of world military spending could knock off poverty: think tank. *Reuters*. Hämtad 2018-01-15, från <https://www.reuters.com/article/us-global-military-goals/just-10-percent-of-world-military-spending-could-knock-off-poverty-think-tank-idUSKCN0X12EQ>

Gordon, D. (2005). *Indicators of Poverty and Hunger, Presentation to Expert Group Meeting on Youth Development Indicators*. New York: United Nations Headquarters.

Hayek, F. (1983). *Frihetens grundvalar*. Katrineholm: Ratio.

Jordan, B. (1998). *The New Politics of Welfare*. London: SAGE Publications Ltd.

Keskusta. (2019). *Arvot, mission, visio*. Hämtat 2019-05-09, från
<https://www.keskusta.fi/Suomeksi/Ohjelmia-ja-politiikkaa/Arvot,-missio,-visio>

Kokoomus. (2019). *Om oss*. Hämtat 2019-05-09, från <https://www.kokoomus.fi/sv/om-oss/>

Koller, P. (2011). On the interrelations between domestic and global (in)justice. I Matravers, M. & Meyer, L. (Red.), *Democracy, Equality and Justice* (s. 137-158). NY:Routledge.

Korpi, W. (1977). *Fattigdom i välfärden*. Stockholm: Tidens förlag.

Krishna, A. (2016). The Dynamics of Poverty. *The Oxford Handbook of the Social Science of Poverty*. Doi: 10.1093/oxfordhb/9780199914050.013.1

- Kristillisdemokraattit. (2019). Periaateohjelma. Hämtad 2019-05-09, från <https://www.kd.fi/politiikka/ohjelmat/periaateohjelma/>
- Kukathas, C. & Pettit, P. (1990). *Rawls – en introduktion*. Göteborg: Daidalos AB.
- Lewis, O. (1977). *Fem familjer. Studier av fattigkulturen i Mexiko*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Malin, N., Wilmot, S., & Manthorpe, J. (2002). *Key Concepts and Debates in Health and Social Policy*. Berkshire: Open University Press.
- McLeod, S. (2017). *Maslow's hierarchy of needs*. Hämtad 2018-01-23 från www.simplypsychology.org/maslow.html
- Murray, C. (1984). *Losing Ground: American Social Policy, 1950-1980*. New York: BasicBooks.
- Niemelä, M. (2008). Perceptions on the causes of poverty in Finland. *Acta Sociologica*, 51(1): 23–40. doi: 10.1177/000169930708681
- Nolan, B., & Whelan, C. (2012). *Poverty and deprivation in Europe*. New York: Oxford University Press.
- Nygård, M. (2013). *Socialpolitik i Norden*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyby, J., Nygård, M., Autto, J., Kuisma, M., & Blum, S. (2018). The role of discourse in family policy reform: The case of Finland. *Critical Social Policy*, 38(3), 567–588. <https://doi.org/10.1177/0261018317745609>
- OECD. (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>
- OECD. (2018). *Poverty gap (indicator)*. doi: 10.1787/349eb41b-en. Hämtad 2018-01-23 från <https://data.oecd.org/inequality/poverty-gap.htm>
- OECD.stat (2019). *Income Distribution and Poverty*. Hämtad 2019-03-15 från <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=66670#>
- van Oorshot, W. (2006). Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy*, 16, 23-42, <https://doi.org/10.1177/0958928706059829>

van Oorschot, W. & Halman, L. (2000). Blame or fate, individual or social?, *European Societies*, 2, 1-28, DOI: 10.1080/146166900360701

Oxfam International (2018). *Richest 1 percent bagged 82 percent of wealth created last year – poorest half of humanity got nothing*. Hämtad 2018-02-12 från <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2018-01-22/richest-1-percent-bagged-82-percent-wealth-created-last-year>

Palonen, K. (2006) Two Concepts of Politics, *Distinktion: Journal of Social Theory*, 7:1, 11-25, DOI: 10.1080/1600910X.2006.9672919

Perussuomalaiset. (2019). *Arvomaailmamme*. Hämtad 2019-05-09, från <https://www.perussuomalaiset.fi/tietoa-meista/arvomaailmamme/>

Rauhut, D. (2006). *Den besvärliga fattigdomen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Reeskens, T., Meuleman, B. & Oorschot, W. (2012). When Ideology Meets Interest: Explaining Support for Redistribution Across Europe in the 'Age of Austerity'. *APSA 2012 Annual Meeting Paper*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2108190>

Rosanvallon, P. (2017). *Ett samhälle av jämlikar*. Hägersten: Tankekraft Förlag.

Rowntree, B. (1902). *Poverty. A study of town life*. London: Forgotten Books.

Saari, J., Taipale, S. & Kainulainen, S. (eds.). (2013). *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. Amsterdam: Elsevier science publishers. C.V.

Sininen tulevaisuus. (2019). *Sinisten ohjelmat*. Hämtad 2019-05-09, från <https://www.sininentulevaisuus.fi/sinisten-ohjelmat/>

Smith, A. (2000). *The Theory of Moral Sentiments*. USA: Prometheus Books

Social- och hälsovårdsministeriet. (2017). Den arbetslösas aktivitet inverkar i fortsättningen på

- arbetslöshetsförmånens storlek. Hämtad 2017-12-26 från http://valtioneuvosto.fi/sv/artikeln/-/asset_publisher/1271139/tyottoman-aktiivisuus-vaikuttaa-jatkossa-tyottomyysetuuden-maaraan
- Sosialidemokraattit. (2019). Principer. Hämtad 2019-05-09, från <https://sdp.fi/sv/bekantandig/principer/>
- Spicker, P. (2014). *Social Policy: Theory and Practice*. Bristol: Policy Press.
- Statistiska centralbyrån. (2016). *Köpkraftspariteter*. Hämtad 2017-10-25 från <http://www.scb.se/PR0401>
- Steinert, H. (2007). Participation and Social Exclusion: A Conceptual Framework. I Steinert, H. & Pilgram, A. (Red.). (2007). *Welfare Policy from Below. Struggles Against Social Exclusion in Europe*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Sundholm, M. (2017, 28 dec). Tiotusentals protesterar mot nya aktiveringslagen - den är oskäligen mot arbetssökande. *Svenska Yle*. Hämtad 2017-12-28, från <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/12/28/tiotusentals-protesterar-mot-nya-aktiveringslagen-den-ar-oskalig-mot>
- Svallfors, S. (1996). *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Svenska folkpartiet. (2019). *Svenska folkpartiets partiprogram*. Hämtad 2019-05-09, från <https://sfp.fi/politik/beslut-politiska-program/svenska-folkpartiets-partiprogram/>
- Swärd, H. (2012). Vad är fattigdom? Stereotyper, definitioner, orsaker och åtgärder. I Swärd, H. & Englemark, L. (Red.). (2012). *Fattigdom utan gränser* (s. 32–84). Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Swärd, H. & Englemark, L. (Red.). (2012). *Fattigdom utan gränser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Taylor, G. (2007). *Welfare and Ideology*. New York: Palgrave Macmillan.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: a Survey of Household Resources and Standards of Living*. London: Penguin.

- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Hämtad 2017-12-18 från <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
- United Nations. (1995). *The Copenhagen Declaration and Programme of Action, World Summit for Social Development*, 6-12 March 1995. New York: United Nations.
- United Nations. (2010). *The Millennium Development Goals Report*. New York: United Nations.
- United Nation. (2016). *Human Development Report – Multidimensional Poverty Index*. Hämtad 2017-10-23, från <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>
- de Vries, R. (2010). *Franska revolutionen 1789–1799*. SO-rummet. Hämtad 2018-01-23 från <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/det-langa-1800-talet/franska-revolutionen#>
- UN Desa (2018). *UN SG says ending poverty ‘a question of justice’ on International Day*. Hämtad 2019-04-20 från <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/2018/10/17/un-sg-says-ending-poverty-a-question-of-justice-on-international-day/>
- Vasemmisto. (2019). *Teemat ja arvot*. Hämtad 2019-05-09, från <https://vasemmisto.fi/teemat-arvot/>
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford: Oxford University Press.
- Woodward, D. (2010). *How Poor is 'Poor'? Towards a Rights-based Poverty Line*. London: New Economics Foundation.
- The World Bank. (2015). *FAQs: Global Poverty Line Update*. Hämtad 2017-10-23, från <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/global-poverty-line-faq>
- The World Bank. (2017). *Annual Report 2017*. The Word Bank Group.